

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

**ZKUŠENOSTI PEDAGOGŮ S ŘEŠENÍM AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ
DĚTÍ V PODMÍNKÁCH MATEŘSKÉ ŠKOLY**

Bakalářská práce

Olomouc 2021

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.

Vypracovala:

Pavla Macháčková

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Zkušenosti pedagogů s řešením agresivního chování dětí v podmínkách mateřské školy zpracovala samostatně a použila pouze prameny uvedené v seznamu literatury.

V*dne*..... *Podpis:*.....

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu práce doc. PhDr. Tomáši Čechovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky během realizace této práce. Obrovské díky patří mé rodině (rodičům, manželovi a dětem) za toleranci, trpělivost a podporu, kterou mě neustále motivovali v nelehkých obdobích studia. Moc si toho vážím. Dále děkuji všem respondentům, kteří byli ochotni obětovat čas a účastnit se výzkumu.

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD.....	6
1 AGRESIVITA A AGRESE	8
1.1 AGRESIVITA	8
1.2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ AGRESE	9
1.3 SPECIFIKA ONTOGENEZE AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ U DĚTÍ P.V.....	10
1.4 AGRESE Z POHLEDU TEORIÍ	11
1.5 SMĚRY AGRESE.....	13
1.5.1 Agrese vybitá na neživém předmětu.....	13
1.5.2 Agrese vybitá na zvířeti	13
1.5.3 Autoagrese	13
1.6 KLASIFIKACE AGRESÍ	14
1.6.1 Přímá a nepřímá agrese x verbální a fyzická agrese x aktivita a pasivita	14
1.6.2 Agrese emocionální x frustrační x instrumentální	15
1.6.2.1 <i>Emocionální agrese</i>	15
1.6.2.2 <i>Frustrační agrese</i>	15
1.6.2.3 <i>Agrese instrumentální</i>	16
1.6.3 Moyerova klasifikace agresí	16
1.7 PŘÍČINY ZVÝŠENÉ AGRESIVITY	17
1.7.1 Sociální a kulturní vlivy.....	17
1.7.2 Vliv prostředí.....	20
1.7.3 Individuální příčiny.....	20
1.8 PORUCHY CHOVÁNÍ SOUVISEJÍCÍ S AGRESIVNÍM CHOVÁNÍM.....	23
1.9 ZVLÁDÁNÍ A ŘEŠENÍ AGRESE	26
1.9.1 Postupy při zvládnání agresivního chování	26
1.9.2 Trest.....	27
1.9.3 Možnosti využití terapeutických metod v prostředí MŠ.....	28
1.9.4 Poradenská pomoc	29
1.9.5 Prevence agresivního chování u dětí.....	29

2 VÝZKUM – KVANTITATIVNÍ POJETÍ	31
2.1 METODY ŠETŘENÍ	31
2.1.1 Výzkumný cíl.....	31
2.1.2 Výzkumné otázky	31
2.1.3 Metoda výzkumu a výzkumný nástroj.....	32
2.1.4 Charakteristika výzkumného souboru.....	32
2.2 PRŮBĚH A REALIZACE SAMOTNÉHO ŠETŘENÍ.....	33
2.2.1 Sumarizace dat zkoumaných mateřských škol.....	33
2.2.2 Analýza počtu nepřizpůsobivých nebo agresivních dětí.....	36
2.2.3 Četnost sledovaných druhů jednání v průběhu týdne	38
2.2.4 Analýza objektů, na které se děti nejčastěji soustředily	41
2.2.5 Agresivní projevy chování dětí s ohledem na denní dobu	42
2.2.6 Nepřizpůsobivé projevy chování s ohledem na pohlaví dětí.....	44
2.2.7 Strategie řešení sledovaných druhů chování	46
2.2.8 Alternativy řešení konkrétních situací.....	49
2.2.9 Reakce rodičů na oznámení incidentu mezi dětmi.....	51
2.2.10 Zmapování spolupráce s externími institucemi.....	52
2.2.11 Analýza nedostatečné či chybějící podpory v systému.....	53
2.3 DISKUSE VÝSLEDKŮ A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	54
2.4 MEZNÍ HODNOTY A REZERVY VÝZKUMU	57
ZÁVĚR.....	59
SHRNUTÍ	60
SUMMARY	60
SEZNAM PROSTUDOVANÉ LITERATURY	61
PŘÍLOHY	63
Příloha 1 – průvodní dopis	63
Příloha 2 – dotazník	64
Příloha 3 - tabulky, grafy.....	81

ÚVOD

Není divu, že při pohledu na dnešní uspěchanou dobu, životní styl, měnící se okolnosti a společenské prostředí, náročné situace a narůstající konflikty ve společnosti, vzrůstá mezi lidmi násilí, agrese a zločinnost nejrůznějšího charakteru. Na jedince působí tlak ze všech stran a každý se s ním vyrovnává, dle své psychické konstrukce, po svém. Je velmi smutné, že věk jedinců vykazujících známky agresivního chování se neustále snižuje, a takové jednání se může v budoucnu stát běžnou součástí jednání dětí i v předškolních zařízeních. Občas se každý z nás ptáme sami sebe, kde se u dětí berou tyto prvky jednání už v takto nízkém věku? Který z činitelů je natolik silným a dominantním, aby jejich chování tímto způsobem ovlivnil? *Výchova? Genetická výbava? Nápodoba? Vrstevnické skupiny?*

V předškolním věku roste výrazným způsobem potřeba společenského kontaktu k dospělým i vrstevníkům. S nástupem do mateřské školky u dítěte převládá egocentrické chování, a právě interakce se spolužáky ve třídě může způsobovat potíže vedoucí ke konfliktům. Pracuji jako asistent pedagoga na ZŠ a v posledních letech se stále více setkávám s konstatováním řady pedagogů o zhoršujících se podmínkách pro vzdělávací a výchovnou práci z důvodu narůstání negativních projevů dětí a mládeže. Nezřídka můžeme pozorovat agresi už v mateřských školách. A právě tato cílová skupina dětí je ohrožena vznikem patologického jednání ve smyslu agrese, stejně jako ostatní cílové skupiny. Většina dětí vůbec netuší, jak správně mají se svými negativními pocity, jako je vztek a agresivita, zacházet. Proto by se měli nejen rodiče a pedagogové, kteří s problémovými dětmi žijí a pracují, zaměřit na jeho konkrétní řešení, a ne tento problém obcházet a zavírat před ním oči. Často však ani pedagogové ani rodiče nevnímají potřebu prevence, což je dáno zejména věkem a „neviností“ dětí.

Je dobré mít na paměti, že taková jednání je potřebné zachytit již v raném stádiu a v maximální míře odbourat negativní vzorce chování a následné dopady.

Tématem mé bakalářské práce je agresivní chování dětí předškolního věku a jeho řešení v podmínkách MŠ.

Hlavním cílem *teoretické části* je seznámit čtenáře s problematikou chování dětí v předškolních zařízeních. Definuji a vysvětluji zde základní pojmy týkající se agrese a agresivity v raném dětském věku a v MŠ. Popisuji průběh vývoje osobnosti v kontextu projevů agresivního a násilného chování dětí v předškolním věku. Vymezuji projevy, formy a druhy agrese, pravděpodobné příčiny vzniku a vlivy působící na agresivní chová-

ní, prevenci a metody nápravy s následným řešením vzniklé situace v pedagogickém prostředí, a to z různých pohledů odborné literatury.

Empirická část se zabývá samotným šetřením a zmapováním zkušeností pedagogických pracovníků v předškolních zařízeních města Olomouce a jeho okolních obcích. Hlavním výzkumným cílem této práce je získání informací o rizikovém chování dětí v běžném režimu dne v mateřské škole, zaznamenání pestrosti v řešení vzniklých situací pedagogickými pracovníky (působícími v předškolních zařízeních) a zjištění různorodosti reakcí rodičů. Získaná data porovnávám se zkušenostmi pedagogických pracovníků v Brně.

Objekty mého pozorování jsou děti, chlapci a dívky předškolního věku, navštěvující předškolní zařízení, u kterých se projevuje rizikové chování nebo agrese (tzn. mnoho konkrétních činností nebo jednání, a to – hádky a slovní potyčky, ponižování, pomluvy, cílená vulgární gesta a označení, vyhrožování, vysmívání se, krádeže, přetahování se o věci, bití druhého, kopání, kousání, ničení děl nebo staveb a her, negativismus aj.) a to i krátkodobého charakteru. U samotného šetření je třeba brát v úvahu veškeré vývojové požadavky dítěte.

1 AGRESIVITA A AGRESE

1.1 Agresivita

Antier (2004) se domnívá, že *agresivita* je součástí lidské přirozenosti. Hraje velkou úlohu ve vývoji dítěte. Úlohu stejně velkou jako láska. Vnitřní prudkost dodává dítěti energii a motivaci, jež jsou nezbytné k sebepřekonávání. Úkolem výchovy není tedy agresivitu zcela odstranit, ale usměrnit ji, aby bylo možné mobilizovat tuto energii pro dosažení pozitivních cílů, jak pro sebe, tak pro ostatní.

„*Agresivita* je pojímána v nejšířším slova smyslu (tedy nikoliv jen biologickém) jako dispozice k agresivnímu chování. Člověk, který je nadán vysokou mírou agresivity, je často a velmi snadno v nejrůznějších situacích náchylný jednat agresivně“ (Čermák, 1998, s. 13; Berkowitz, 1993).

„*Agresivita* (z lat. *Aggressivus*) – útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresii. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem“ (Martínek, 2009, s. 9). „*Agresivita* je vymezována nejčastěji jako stabilní vzorec chování nebo vlastnost osobnosti, kdy jedinec reaguje nadměrně agresivně na podněty z okolí“ (Dařílek, 2013, s. 10).

- ***Hostilita***

Hostilitu vymezujeme jako nepřátelský postoj, tendenci k nepřátelskému chování a jednání. Je to velmi široký komplex pocitů racionálních obsahů a latentních tendencí ke specifickému reagování, které vedou k agresivnímu nebo i mstivému chování. Zatímco agrese je neadekvátní technikou dosahování individuálních cílů, je *hostilita* sama cílem, resp. jedním z cílů jedince se stává ubližování druhým. Hostilní člověk má potřebu škodit i lidem, kteří mu nijak aktivně ani pasivně nebrání v dosahování seberealizačních cílů (Řezáč, 1998).

Hostilita může být příčinou agrese. Souvislosti agresivního chování a *hostility* řeší B. Kraus (2014, s. 11): „*Hostilita* představuje všeobecně nepřátelský postoj vůči lidem. Nemusí se projevit agresivním chováním, často se však projevuje v tom, že jednotlivec se negativně vyjadřuje o někom, přeje mu neúspěch, který si upřímně přeje, nejraději by přivodil na osobu anebo skupinu, kterou nemá rád, chorobu anebo těžkosti.“

- ***Násilí (violence)***

Násilí je někdy z agrese vyčleňováno jako samostatná subkategorie a je definováno jako záměrný pokus fyzicky někomu ublížit. Důraz však neklade na fyzické, jako znak odli-

šující násilí od agrese, ale argumentuje tím, že agrese představuje motivační zdroj násilí, kdežto násilí může být jen jedním z projevů agrese v chování (Čermák, 1998).

1.2 Teoretické ukotvení agrese

Od dob, kdy se agresí zabývá celá řada psychologů a psychoanalytiků, se různé projevy agrese a její složitá determinace odrážejí v ne zcela jednoznačném a jednotném vymezování pojmu. „Na jedné straně stojí badatelé, kteří vykládají pojem *agrese* relativně úzce a rozumí pod tímto pojmem jednání směřující k přímému poškození druhého. Na druhé straně definice agrese zastává názory, které v agresi vidí mnohem širší paletu chování, které směřuje k dosažení určitých výhod a prosazení cílů, které si člověk naplánoval a kterých chce aktivně a cílevědomě dosáhnout“ (Janata, 1999).

Dařílek (2013) vymezuje pojem *agrese* jako záměrné chování, jehož cílem je poškodit jinou osobu. Z definice vyplývá, že musí jít o chování, do agrese se nezahrnují agresivní představy, myšlenky, sny apod.

„Jiná definice *agrese* ji považuje za jednání, které je provedeno se záměrem ublížit nějaké osobě nebo ji přimět k tomu, aby vyhověla. Kromě *fyzické agrese* může jít o *psychická* či *emocionální zranění*, jako je zastrašování, zostouzení, vyhrožování apod.“ (Martínek, 2009; Čermák, 1999, s. 9).

Janiš a kol. (2017) ve slovníku pojmů rizikového chování *agresi* popisují jako jednání *verbální (slovní)* nebo *fyzické*, které směřuje k poškození, ublížení, případně zničení druhého jedince nebo skupiny osob. V praxi rozeznáváme *agresi instrumentální*, kdy se agrese stává prostředkem k dosažení nějakého cíle (v takovém případě se většinou jedná o úmyslně kontrolované chování) a *agresi emocionální*, která vychází ze silných negativních emocí (např. vztek, hněv, závist) a vyznačuje se impulzivním jednáním. Dispozice k takovému chování se označuje jako *agresivita*.

- ***Agresor***

Agesi obvykle volí jedinci situačně silnější a zároveň nepřilíš sociálně inteligentní. Jde většinou o jedince, kteří nejsou schopni zpracovat frustraci nebo výraznější zátěž (Řezáč, 1998). Ve školním prostředí jsou výše uvedené děti poměrně dobře rozeznatelné – jsou popudlivé, vznětlivé, každý sebemenší podnět, který zavání potencionálním nebezpečím provází výbuch vzteku či agrese, popř. agresivní obrany (Martínek, 2009). „Dětští agresori pocházejí ze všech společenských vrstev. Zkušenost však poukazuje zejména na

rodiče“ bezohledné podnikavce“, kteří nemají na děti čas díky svému podnikání a snaží se jim vynahradit tuto ztrátu luxusem“ (Říčan a Janošová, 2010).

Za zajímavou považuji teorii o přímé úměrnosti mezi agresivitou a opožděným vývojem řeči. Antier (2004) usuzuje, že děti, které mají náskok ve slovním projevu, jsou všeobecně méně agresivní než děti, které se neumějí snadno vyjadřovat a snaží se dokazovat svou nadřazenost.

Podle Říčana (2010) mezi možné motivy agresorů patří touha po moci a nadřazenosti (kompenzace pocitů méněcennosti), touha po pozornosti, touha po zážitcích, *Mengeleho motiv* (uspokojení z toho, když někdo křičí, prosí).

1.3 Specifika ontogeneze agresivního chování dětí předškolního věku

Badatelé se shodují v tom, že agresivita se vytváří už od prvních let života. Určitou roli hraje celá řada zděděných a vrozených sklonů, zejména vznětlivost a impulzivita a menší citlivost k možným následkům jednání. Aby vedly k agresivitě, musí k těmto vlastnostem přistoupit určitý způsob výchovy. Především nedostatek vřelého zájmu, ponižování, lhostejnost ze strany rodičů, fyzické a psychické násilí, panovačnost a nedostatek svobody (Říčan a Janošová, 2010).

V předškolním věku se rozvíjejí sociálně žádoucí vlastnosti i vzorce chování, které mají obecnou platnost, tzn., že nejsou pouze součástí některých rolí. Předškolní věk, kdy dítě vstupuje do širší společnosti, je kritickým obdobím rozvoje většiny prosociálních vlastností a způsobů chování. Rozvoj tohoto chování je podmíněn dosažením určitého stupně emoční zralosti, schopností empatie a kontroly agresivity. Důležitým předpokladem je přijatelně uspokojená potřeba citové jistoty a bezpečí. Děti, které se cítí nejisté a ohrožené, reagují snadněji úzkostně, agresivně či jinak nepřiměřeně. „Děti s nízkou úrovní sebekontroly, impulzivní, s intenzivními emočními prožitky, které jsou pro ně jen těžko ovladatelné, snadno reagují na frustraci různými nepříjemnými projevy, včetně agrese“ (Vágnerová, 2012, s. 222).

„V chování předškolních dětí se emoční autoregulace projevuje ubýváním *přímé agrese* a narůstáním *agrese zprostředkované, symbolické*. Mladší děti reagují snadněji fyzickým útokem, u starších převažuje agrese verbální, např. nadávky. V průběhu vývoje rovněž klesá četnost *instrumentální agrese*, k níž se uchylují mladší děti, když jsou nějak frustrovány a nedovedou situaci zvládnout zralejším způsobem“ (Vágnerová, 2012, s. 238; Coyne a kol., 2011; Schneider a kol., 2011).

- ***Předškolák v MŠ***

Předškolák je v dětském kolektivu spokojený, protože si s druhými dětmi dovede už složitě a zajímavě hrát. Vztahy dětí v tomto věku jsou již dynamické, dokážou se pohádat a usmířit, trochu intrikovat, pomlouvat, poprat se (Říčan, 2014).

Vztahy a chování k vrstevníkům ovlivňují zkušenosti získané v rodině. Bezpečná vazba mezi rodičem a dítětem vytvoří základ i pro rozvoj vrstevnických vztahů. Dítě, které se cítí bezpečně, má převážně pozitivní sociální očekávání. Od vrstevníků očekává vstřícné reakce a přijetí, a podle toho se i chová. Uspokojivé zkušenosti s lidmi vytvářejí základ pro pochopení a přijetí reciprocitu ve vztazích. Dítě se naučí být k ostatním empatické, naučí se, že brání a dávání tvoří nedílnou jednotu (Vágnerová, 2012). Dětská přátelství v tomto věku jsou ovšem krátká a nehluboká, konflikty bývají na denním pořádku. (Matějček, 1989).

1.4 Agrese z pohledu teorií

- ***Agrese z pohledu teorie sociálního učení***

Teorii sociálního učení vypracovali zejména Albert Bandura a Richard H. Walters. Agrese je podle ní naučena z prostředí (není tedy vnitřním pudem) prostřednictvím zpevnování a procesu modelování, tzn. učení se pozorováním druhých lidí (vzorů/ modelů), což může vést k nápodobě, pokud chování, které má být napodobeno, vede k žádoucím důsledkům. Teorii sociálního učení lze snadno aplikovat na učení a projevoování agresivního chování. Bandura rozlišoval mezi učením se agresivnímu chování a jeho prováděním. Agresi se lze naučit pozorováním vzoru, ale pravděpodobnost, že dojde k nápodobě, závisí na vnímaných následcích agrese pro vzor – pokud dítě vidí, že je agrese vzoru odměněna, působí to na dítě jako zástupné (nepřímé) posílení a dojde k nápodobě. Vzory mohou být rodiče, vrstevníci, mediální postavy (tato teorie se tak týká i zobrazování násilí v televizi)“ (Hill, 2004, s. 79).

- ***Agrese z pohledu teorie frustrace a agrese***

Frustrační teorie psychologa *Johna Dollarda* předpokládá, že k agresivnímu chování dojde pokaždé, když nemohou být naplněny cíle, které si jedinec stanovil. Dollard a kol. (1939) ve svém návrhu teorie frustrace-agrese dospěli k závěru, že: „...*agrese je vždy důsledkem frustrace, a obráceně...existence frustrace vždy vede k některé formě agrese*“ (Hill, 2004, s. 81).

Tato teorie byla pokusem o spojení freudovských názorů na agresivní pudy s behavioristickými názory na interakce podnětu a reakce. Podle této teorie je agrese *vrozenou pudovou reakcí* na frustrující vnější podněty z prostředí. Těmi mohou být jakékoli sociální podmínky, které jsou překážkou naší spokojenosti, např. špatné bydlení, zaměstnání. Agresivní reakce může mít mnoho forem – např. otevřeně agresivní chování proti příčině frustrace, nepřímé uvolnění v podobě přesunutí agrese na obětího beránka, nebo dokonce do agresivních fantazií (Hill, 2004).

- ***Nesociální přístupy k agresi*** (Hill, 2004, s. 83)

Genetické příčiny:

U mužů, kteří mají jeden chromozom Y navíc, je pravděpodobnější výskyt agrese.

Biochemické příčiny:

Existují názory, že mužská agresivita je důsledkem vysokých hladin testosteronu. Je obtížné říci, zda jsou zvýšené hladiny testosteronu příčinou, anebo následkem násilí.

Neurofyziologické:

„Neurofyziologové našli mnoho oblastí mozku, které mají účast na agresi, zejména spánkový lalok a limbický systém. Dokonce se zdá, že různé struktury v mozku mohou odpovídat za různé druhy agrese“.

- ***Agrese z pohledu teorie pudů***

Psychoanalytický přístup

Sigmund Freud se domníval, že agresivní nutkání se městnají v „hydraulickém“, uzavřeném energetickém systému mysli, a musí být v nějaké formě vypuštěna. U těch jedinců, kteří jsou co do vyjadřování agrese pod přehnanou kontrolou, může nakonec dojít k nekontrolovatelnému spontánnímu výbuchu (Hill, 2004).

Etologický přístup

Etologický přístup bere v úvahu evoluční funkci agrese. Podle *Konrada Lorenze* je agrese vrozený hydraulický pud, který se vybíjí spontánně, pokud v okolí není žádný vhodný cíl agrese (Hill, 2004).

1.5 Směry agrese

1.5.1 Agrese vybitá na neživém předmětu

S tímto směrem se setkáváme již v prostředí mateřských škol – ve smyslu úmyslného rozbití nebo poškození nějaké hračky. Neživý předmět se stává prostředkem uvolnění agresora, mnohdy se však jedinec prezentuje před ostatními žáky, ukazuje navenek svou fyzickou sílu. Ve většině případů, jak uvádí Martínek (2009), se těmito „ničiteli“ stávají jedinci s nižším sebevědomím, takoví, kteří se neumí před ostatními předvést jiným, pozitivním způsobem. Agrese vybitá na neživém předmětu může být i prostředkem zastrašování ostatních.

1.5.2 Agrese vybitá na zvířeti

Podporování či nezamezení agrese vybité na zvířeti, může mít v konečném důsledku ještě další dopady. Nejen, že dítě zvířeti ubližuje přímo a úmyslně, ale pokud pozná, že se zvíře nedokáže bránit, začne ho považovat za slabého jedince. Toto chování si však může převést do širšího sociálního prostředí – pokud je ve třídě někdo slabší, zjistí, že si k němu může více dovolit, jelikož se nedokáže bránit (Martínek, 2009).

1.5.3 Autoagrese

Jedná se o namíření agrese jedince proti sobě samému. Sebeпоškozování může mít nepřehledné množství variant. Od píchání ostrými předměty do rukou a hlavy přes rozdírání kůže na rukou a nohou ostrými předměty, řezání do zápěstí až po psychické kategorie, jako je např. *trichotilomanie* – jev, kdy si dítě natáčí vlasy na tužku a trhá si je, či masivní *onychofagie* - jev, kdy dochází k okusování nehtů s následkem poškození nehtového lůžka, u některých jedinců se může jednat i o okusování nehtů na nohou. Příčiny těchto jevů mohou pramenit z nepřehledného množství podnětů. Poměrně často se setkáváme se sebeпоškozováním u dětí, které se momentálně nacházejí v situaci, kdy se rodiče rozvádějí, příčinou může být i dlouhodobý stres, frustrace nějaké potřeby. S tímto jevem se můžeme setkat i u dětí ohrožených prostředím. Jedná se o děti týrané, zanedbávané – trpící CAN syndromem, tzn. syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Z toho lze usoudit, že nejčastěji dochází k autoagresi u dětí, které procházejí fyzickým a psychickým týráním, popřípadě psychickým zanedbáváním (Martínek, 2009).

1.6 Klasifikace agresí

Dařílek P. (2013, s. 10) klasifikuje druhy agrese z různých pohledů:

- *Podle použité formy agrese*
- *Podle objektu, který je napaden*
- *Podle subjektů agrese (muži x ženy, jedinec x skupina apod.)*
- *Podle příčin agrese apod.*

1.6.1 Základní členění agrese

Z praktického hlediska rozlišujeme agresi přímou a nepřímou a verbální a fyzickou. Člověk může někoho napadnout přímo fyzicky (např. políček, kopnutí, cloumání: *přímá fyzická agrese*) nebo přímo verbálně (např. nadávky, zesměšňování, osočování: *přímá verbální agrese*). Agrese bývá také nepřímá, a to tehdy, jestliže se člověk obává trestu za agresi přímou nebo jestliže tu přímou agresi povaha dané sociální situace znemožňuje. Projevem nepřímé fyzické agrese je pak například ničení majetku náležejícího objektu agrese. Nepřímou verbální agresi představují například pomluvy, hostilní poznámky a žerty. Do této kategorie patří i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních u umělců pak v jejich dílech (Čermák I., 1998, s. 11).

„Jedinec se na agresi podílí buď *aktivně*, nebo se, v případě *pasivity*, stává pouze přihlížejícím“ (Martínek. Z., 2009, s. 29).

Na základě kombinace těchto tří faktorů Martínek. Z. (2009, s. 30 - 31) hovoří o osmi druzích agrese:

- *Fyzická aktivní přímá agrese*
- *Fyzická aktivní nepřímá agrese*
- *Fyzická pasivní přímá agrese*
- *Fyzická pasivní nepřímá agrese*
- *Verbální aktivní přímá agrese*
- *Verbální aktivní nepřímá agrese*
- *Verbální pasivní přímá agrese*
- *Verbální pasivní nepřímá agrese*

Dařílek P. (2013) dále agresi dělí:

- *Neverbální agrese* – zahrnuje různá agresivní gesta, výrazy tváře, křik,..
- *Reaktivní agrese* – základem je afekt vzteku, zlosti, agrese je nepromyšlená, okamžitá
- *Vyprovokovaná agrese* – jedinec je situací nucen použít agresi (sebeobrana)

- *Nevyprovokovaná agrese* – jedinec reaguje spontánně agresivně (např. pro radost)
- *Symbolická agrese* – agrese realizovaná např. pomocí kresby, literárního díla
- *Epizodická x trvalá* – vymezuje se podle četnosti výskytu
- *Nemotivované násilí* – agrese bez zjevné příčiny

1.6.2 Agrese emocionální x frustrační x instrumentální

1.6.2.1 Emocionální agrese

Janiš a kol. (2017, s. 7) ve svém slovníku vymezují *emocionální* agresi následujícím způsobem: „Je to forma agresivního chování, která vychází ze silných a především negativních emocí (např. vztek, hněv, závist) a vyznačuje se impulzivním jednáním.“

V tomto stavu jedinec zatíná pěsti, dochází ke zrychlování dechu, zuří, ale většinou není schopen svým rozumem ovládat své chování. Dojde ke značnému vylití adrenalinu do krevního oběhu, jedinec křičí, kope, mlátí kolem sebe. Emocionální agrese (na rozdíl od instrumentální) nebývá promyšlena dopředu, propuká náhle a člověk nemá čas promýšlet následky svého chování, často si jej ani neuvědomuje. Martínek (2009) charakterizuje agresora jako prchlivého, vznětlivého, rychle přecházejícího k impulzivní reakci (i při poměrně slabém vnějším či vnitřním podnětu). Takový člověk hodně často ztrácí kontrolu nad svými reakcemi, často se u něj objevuje špatná nálada, je nedůtklivý, netrpělivý, nesnášenlivý, bývá často připraven k útoku.

1.6.2.2 Frustrační agrese

„Původ agrese je poměrně často spojován s frustrací. Ta je většinou chápána jako překážka, která zabraňuje člověku dosáhnout nějakého cíle. Vyvolá negativní emoci, především hněv, ten potom vede k agresivnímu chování s cílem překonat ji“ (Martínek, 2009, s. 33).

Frustrace může být způsobena jednak jinými osobami, např. když rodiči nebo učiteli, kteří nedokážou dítě patřičně za jeho práci ocenit, vyzdvihují pouze negativa, žádná pozitiva nevidí. *Frustrační agresi* však můžeme celkem často pozorovat i u dětí, které jsou vychovávány liberálním až rozmazlujícím způsobem. Tím, že rodiče dítěti odstraňují všechny překážky, zdají se být pro něj v pozdějším věku i normální životní těžkosti nadměrně frustrující. Tím si nevytvoří přirozené hranice vůči ostatním dětem, ale ani vůči sobě. Hranice jsou často překračovány, čímž vznikají konflikty s ostatními vrstevníky, dítě neumí agresi vyjadřovat sociálním způsobem (Martínek, 2009).

1.6.2.3 Agrese instrumentální

„*Instrumentální agresi* vymezuje I. Čermák (1998, s. 10): „...je prostředkem, jak dosáhnout vnějšího cíle. Je-li přitom zraněna jiná osoba, pak jde o sekundární efekt. Použití instrumentální agrese je založeno na předem připraveném plánu a na úvahách o možných variantách průběhu jednání.“

Tento druh agrese lze rozdělit dále na dvě části:

a. instrumentální agrese žádoucí

Zde se jedná o naprosto odlišnou agresi od emocionální i frustrační. Jedinec do ní jde s naprosto chladnou hlavou a jasným cílem. Jedná se často o naprogramovanou, cílenou a přesně promyšlenou agresi. Pokud bychom měli obecně popsat typ *instrumentálního žádoucího agresora*, je pro něho charakteristické, že agresi uplatňuje tehdy, když chce vědomě uspokojit svoje potřeby, popř. chce dosáhnout nějakého cíle. Tito agresori nejsou úzkostní, málokdy trpí pocity méněcennosti, jsou většinou sebejistí, jednají chladně a záměrně (Martínek, 2009).

b. instrumentální agrese nežádoucí

Ve školním prostředí je tato forma agrese velice častá a ve své podstatě zrádná a nebezpečná. Jde většinou o *obranu* před agresí žádoucí. Bohužel, tento typ agrese bývá většinou velice špatně rozpoznatelný. Pokud ve školní třídě dojde u některého žáka k jejímu použití, padá vina především na jeho hlavu, ostatní se stávají nevinní. Jedinec je neustále vrstevníky v kolektivu provokován a drážděn a v případě, že se brání, svalí všichni vinu na něho. S nutnou instrumentální agresí se nezdědkrát setkáváme i u dětí v mateřských školách (Martínek, 2009).

1.6.3 Moyerova klasifikace agresí

V roce 1968 K. E. Moyer (viz Čermák, 1999) klasifikoval sedm typů agresí, které se objevují jak u zvířat, tak u lidí. Téměř všechny klasifikace agrese se projevují intenzivně a v mnoha podobách i ve školním prostředí (Martínek, 2009).

Predátorská agrese – Ve školním prostředí nezdědkrát se vyskytující agrese. Predátorem se může stát silnější jedinec, který si za terč útoku zvolí jedince slabšího.

Agrese mezi samci/samicemi - Za věkovou hranici pro výskyt agrese tohoto typu Martínek. Z. (2009, s. 42) považuje období mezi čtvrtým a pátým rokem věku dítěte, kdy se především mezi chlapci začínají objevovat první příznaky konkurenčního boje.

Agrese vyvolaná strachem - K pocitu vědomého strachu dochází nejčastěji u dítěte ve věku tří let, kdy musí nastoupit do mateřské školy. Nové prostředí, noví lidé a nepřítomnost matky jsou pro dítě silně stresujícími.

Dráždivá agrese - Můžeme ji vyvolat i naprosto banální situací, kdy je dítě nuceno do něčeho, co nechce dělat a co nemá rádo.

Rodičovská agrese – Vyskytuje se u dospělých.

Sexuální agrese - V MŠ se nevyskytuje.

Agrese jako obrana teritoria - Pevné teritorium je pro člověka symbolem, že někam patří, posiluje to jeho pocit bezpečí a jistoty (Martínek, 2009, s. 64).

1.7 Příčiny zvýšené agrese

„Sklon k agresivitě bývá obvykle podmíněn multifaktoriálně, to znamená, že záleží na kumulaci různých vlivů: vrozených dispozicích, získaných zkušenostech i aktuálních podnětech“ (Vágnerová, 2012 s. 758). Příčiny agrese můžeme rozdělit do následujících skupin: na *sociální a kulturní, vliv prostředí a individuální příčiny agrese*.

1.7.1 Sociální a kulturní vliv

- **Rodina**

„Rodina se stává příčinou agresí u dětí, pokud jsou její funkce nějakým způsobem narušeny. Můžeme také sledovat nárůst neúplných rodin, což má za následek nedostatek mužských vzorů zejména pro mladé chlapce. Ukazuje se, že nejvyšší výskyt agrese se objevuje v rodinách, kde existují tvrdé výchovné techniky a v rodinách liberálních, které nestanoví žádné nebo jasné hranice chování a v rodinách, kde rodiče přímo podněcují děti k násilí“ (Dařílek, 2013, s. 13).

„Je prokázáno, že agresivitu předškolních, ale i mladších a starších dětí zvyšují přísné, bezcitné tělesné tresty a špatný příklad rodičů: hádky, případně ve spojení s násilím“ (Říčan, 2014, s. 128).

Agresivita spojená s tzv. výchovnou slepotou rodiče

Jedná se o situace, kdy rodiče odmítají jakoukoliv spolupráci, nevidí v chování svého dítěte naprosto žádný problém a nic řešit nechtějí. Svádějí vinu za chování svého potomka na školu, spolužáky, většinou tvrdí, že doma se dítě chová zcela normálně, potíže s ním mají pouze ve škole, která je od toho, aby si nezvladatelné chování jejich dítěte vyřešila. Nejsou schopni přijmout jakoukoliv výtku vůči jejich výchově, mají pocit, že vše dělají správně a pro blaho svého potomka (Martínek, 2009).

Agresivita u dětí s neuspokojenou bazální jistotou

Děti, které v raném věku nezažily jistotu a pevnou vazbu s matkou, jsou ve školním prostředí nejisté, často reagují agresivně bez vážnějšího důvodu, snaží se na sebe za každou cenu upozornit, mají velké problémy se soustředěností, hyperaktivitou, jejich hry jsou převážně pasivního charakteru. Lze předpokládat, že porušení základní vazby mezi matkou a dítětem (bazální jistoty) je jednou ze základních příčin poruch chování v jakékoli formě – za nejčastější můžeme považovat opoziční vzdor, lhaní, inklinaci k návykovým látkám či k jiným závislostem, únik do part a skupin se závadovým chováním, problémy s komunikací a soužitím s ostatními vrstevníky a spolužáky, neschopnost dodržovat pravidla v chování daná společností (Martínek, 2009).

Nečitelnost ve výchově

Nečitelný rodič působí na dítě nejistě. Jeho nečitelná výchova spočívá v nejasných pravidlech, odměna či trest jsou přímo závislé na náladě rodiče. Pokud jsou otec či matka dobře naladěni, sebevětší prohřešek je bagatelizován, projde bez větších problémů. A naopak, jestliže rodiče právě oplývají špatnou náladou, sebemenší přestupek je přísně a nekompromisně potrestán. Potíž je v tom, že dítě neví, jak je momentálně rodič naladěný a pokud se dostane do této situace, prožívá výraznou nejistotu, která budí napětí a agresi. Bohužel, nečitelnost ve výchově nemá za následek pouze agresi v chování, je častou příčinou i jiných sociálně patologických projevů u dítěte, jakými jsou lež a úmyslné podvody (Martínek, 2009).

Příchod druhého dítěte

Pro některé děti je těžké smířit se s tím, že kvůli příchodu dalšího dítěte na svět přestalo být jediným objektem péče svých rodičů. Antier (2004) tvrdí, že soupeření a agresivitu staršího dítěte často vystupňuje právě chování rodičů a ostatních lidí v okolí.

- **Škola**

Škola může svými požadavky a nevhodným systémem výuky (i tresty) vyvolávat negativní vztahy ke škole, odpor ke škole, k učitelům a vzdělávání vůbec. Výsledkem může být agresivní řešení této situace ze strany žáků, které se může projevit zvýšenou agresí vůči žákům a učitelům.

Výrazný nesoulad v hranicích školy a rodiny

Škola má pravidla v chování stanovená určitým školním řádem. Ten se však v mnohém od pravidel rodiny liší. V ideálním případě jsou v rodině o trochu volnější, jsou však pevně daná a pro dítě čitelná.

Děti procházející „volnou výchovou“ mají pocit, že všechno mohou, agrese vůči druhému je pro ně naprosto přirozeným způsobem sebeprosazení. Také pro rodiče těchto dětí jsou škola a učitel velkým zlem a nejsou ochotni připustit, že by se u jejich ratolesti mohl vyskytnout výchovný problém.

„Druhý případ je mnohdy složitější. Jedná se o výchovu, která je velice *striktní*, pravidla v rodině jsou velice úzká. Domácí prostředí pro dítě představuje téměř vojenský dril, každé sebemenší pochybení je nekompromisně sankcionováno, vše má přesný plán, ve všem panují přesná pravidla. Pro takové dítě jsou hranice školy velice široká a neumí si s nimi poradit“ (Martínek, 2009, s. 70-71).

- **Agrese a vliv party (subkultury)**

Jedinec se často identifikuje s normami těchto skupin. Významnou roli zde hraje fenomén vůdce, jehož chování se stává příkladem pro ostatní. Pokud je agrese skupinou přijímána za normu, má tendenci se s ní mnohdy bezmyšlenkovitě ztotožnit, ztrácí tak individuální identitu ve skupině – jedná pod vlivem davu. Pod tlakem skupiny ztrácí kontrolu nad vlastním agresivním chováním, dopustí se často činů, které by sám za normálních okolností neprovedl. Parta či subkultura mu umožní anonymitu, dávají mu pocit sounáležitosti, příslušnosti, posilují pocit, že někam patří. (Martínek, 2009).

- **Mediální násilí**

Mediální násilí lze považovat za jednu z nejvýznamnějších příčin agresivního chování u dětí a mládeže. Přitom si často ani neuvědomujeme, od jak raného věku předkládáme dětem vzory agresivního chování přes televizi, DVD, video nebo počítač.

Televize

Agrese v televizním pořadu může sloužit jako vzor hodný napodobení. Imitace pozorovaného agresivního chování se u dítěte někdy stane součástí kognitivní výbavy, která je připravena k použití, i když vzor není přítomen. Dětský divák se v situaci podobné té, kterou pozoroval, bude chovat shodně s modelem nebo, což je pravděpodobnější, ve shodě s vlastní představou o tom, jak by se vzor v dané situaci zachoval. Děti napodobují prvky bojového umění, nebo dokonce velmi bizarní způsoby násilí. Informace tohoto druhu má přímý vliv na jedince, který je motivován chovat se agresivně (Čermák, 1998).

Čím delší čas bude dítě trávit před televizní obrazovkou, tím větší bude pravděpodobnost, že se začne chovat násilně. Antier přitom uvádí, že chlapci se nechají ovlivnit více než dívky.

Počítačové hry

Podobnou funkci jako média plní v tomto smyslu i počítačové hry. Je jisté, že počítač a schopnost jeho obsluhování jsou dnes neodmyslitelnou součástí našich životů. Někteří autoři zcela zpochybňují význam tohoto vlivu, někteří ho naopak považují za jednu z nejdůležitějších příčin růstu agresivního chování mezi dětmi a mládeží.

1.7.2 Vliv prostředí

Do této kategorie Dařílek (2013) řadí zejména vyloučené oblasti osídlení na okrajích měst, kde je rozvinuté kriminální prostředí, dále lokality s nedostatečnou vzdělaností. K dalším faktorům prostředí zvyšujícím výskyt agrese se řadí také vysoká populační hustota na malém prostoru (mnoho dětí ve třídě), dále vysoká teplota okolí a konstantní hluk v okolí. Ve školních podmínkách se ukázala větší agrese tehdy, když byli žáci často přesazováni a když se často stěhovali z jedné třídy do druhé.

1.7.3 Individuální příčiny agrese

- **Biologické příčiny agrese**

Příčiny vztahující se ke *stavbě a funkcím mozku, neurotransmiterům, genetickým strukturám* apod. Také sem patří rozdíly mezi agresí mužů a žen. Sleduje se výskyt agrese ve vztahu k nemocem, úrazům mozku a patologickým diagnózám.

Agresivita zapříčiněná organickým poškozením mozku

Existují dvě hlavní oblasti související s agresí:

1. *Limbický systém*, obsahující řadu struktur, které mají vliv na základní pudy a emoce.

2. *Cerebrální kortex* (kůra mozková), jež je spojen s kognitivními funkcemi nezbytnými pro učení, usuzování a rozhodování.

„*Limbický systém* obsahuje množství propojených struktur, které mají vztah k agresivnímu chování. Jedná se o *amygdalu* a *hypocampus*. Ovlivňuje kontrolu emocí; hippocampus inhibuje (snižuje) agresi, naopak amygdala – její jádra – jsou zdrojem impulzů ji posilujících“ (Martínek, 2009, s. 15-16).

„*Amygdala* – mandlová jádra, která jsou sídlem původní primitivní agrese, jsou uložena v limbickém systému mozku. Limbický systém mozku patří k vývojově starším mozkovým strukturám, které byly vyvinuty již u prvotních savců a jsou přítomny u všech lidí.“ (Janata, 1999, s. 22).

Korové oblasti jsou spojeny se sociálním učením. Frontální (čelní) neokortex je spojen s recepcí a interpretací vnějších informací. Jeho poškození vede k nadměrné vnímavosti vůči podnětům z okolí a jedinci pak reagují často impulsivní agresi, jsou vzrušiví, náladoví, objevuje se u nich zvýšená dráždivost. Zvýšená agresivita bývá pozorována i u některých pacientů s nádorovým onemocněním mozku. Výraznou roli může sehrát i úraz hlavy, kdy dojde k poškození právě frontální oblasti (Martínek, 2009, s. 16).

Genetická výbava

„Jedna ze základních linií úvah o příčinách agrese se odvíjí v duchu toho, zda je agrese *vrozená* nebo *získaná*. Zdá se, že se stále více dostávají do popředí úvahy o zvyšujícím se potenciálu biologických základů a předpokladů nutných pro vyvolání agrese“ (Dařílek, 2013, s. 15). Genetické faktory hrají výraznou roli. Martínek Z. (2009) uvádí, že až ze 60 % je její míra dědičná.

Vágnerová (2012) zdůrazňuje, že mnohé nepříjemné projevy mohou vyplývat z nevýhodného typu temperamentu. Uvádí také, že dítě může být dispozičně zvýšeně dráždivé, afektivně labilní, s nízkou tolerancí k zátěžím, a vzhledem k tomu poskytuje ostatním lidem méně pozitivních podnětů.

Genderové rozdíly

Genderové stereotypy se projevují rozdílným chováním ve vrstevnické skupině. *Chlapci* nebývají tolik sociálně senzitivní, dávají přednost nezávislosti a účelovosti. Jejich biologicky podmíněná potřeba asertivity se vyznačuje soupeřivostí, mají tendenci se před ostatními vytahovat a často usilují o dominantní postavení. V jejich interakcích se objevují přímé konfrontace, běžné je měření sil a pošťuchování. Chlapci, kteří se takovým hrám vyhýbají, nebývají oblíbení. V chlapeckých skupinách jsou častější konflikty, které se

projevují *fyzickými atakami*. V předškolním věku lze u chlapců pozorovat nárůst agresivity, která, ačkoliv je sankcionována, bývá zpravidla i očekávána (Vágnerová, 2012).

Každému připadá jasné, že agresivita je spíše výsadou chlapců, kteří mají rádi hry plné násilí. Přesto pozorujeme, že agresivita dívek narůstá. Obecně lze u nich pozorovat výrazný vzestup *slovní agresivity* vůči rodičům. Posléze k ní ve zvýšené míře přistupují i agresivní protispolečenské činy (Antier, 2004).

Janata (1999) se domnívá, že ženy nemají zájem získávat vládu nad velkými celky a stavět svou moc na odiv. Jejich agresivita je zaměřená na získání a ovládnutí někoho, kdo bude jejich přání splňovat. Zůstává v pozadí a nebezpečné akty agrese nechávají vykonávat ostatní. Ovládají muže a jejich agresivitu nepřímou.

Dívky bývají sociálně citlivější, vztahy s ostatními prožívají více emočně, bývají empatičtější, mají větší sklon pomáhat ostatním či o někoho pečovat. Jsou okolím podporovány v úsilí o stabilnější sociální vztahy a poskytování vzájemné emoční opory. Vyhýbají se přímým konfrontacím, případnou hostilitu vyjadřují spíše nepřímou. Jejich konflikty mívají obvykle *verbální charakter* (Vágnerová, 2012).

- **Další členění individuálních příčin podle Dařílka (2013):**

- *Odlíšnost od normy* - může být způsobena etnickými rozdíly, vzhledem, handicapem
- *Frustrace*
- *Osobnostní indikátory agrese* - výbuchy vzteku, hrubost, pozitivní postoje k agresi
- *Další individuální příčiny agrese:*
 - *Prožité trauma*
 - *Odmítnutí lásky*
 - *Opuštění významnou osobou*
 - *Aktuální konstelace Osobní prostor (narušení se může stát příčinou jeho agrese)*
 - *Agresivní modely (agresivní rodič, učitel, mediální postava)*
 - *Dokázat vlastní hodnotu (agrese může sloužit k prezentaci vlastní síly, moci)*
 - *Vyjádřit nesouhlas, protest*

„Odhalení příčin agrese může být složité, ale pokud je úspěšné, je pravděpodobnost ovlivnění nebo nápravy agrese vyšší“ (Dařílek, 2013, s. 12).

1.8 Poruchy chování související s agresivním chováním

Poruchou chování se u dětí označuje řada výchovně nežádoucích projevů, které jsou často důsledkem narušení jejich sociální přizpůsobivosti. Většina těchto poruch nemá jednotnou příčinu, mnoho z nich vzniká na podkladě nevhodného výchovného působení, tzn., že se nejedná o projev duševního onemocnění. Podle Martínka (2009) mezi nejčastější poruchy chování dětí a mládeže spojené s agresivitou patří:

- *ADHD (dříve LMD)*
- *Opoziční porucha*
- *Lhaní*
- *Krádeže*
- *Záškoláctví*
- *Útěky a toulky*
- *Porucha chování s protispolečenskými rysy*
- *Neslušné výrazy*

ADHD – Hyperaktivita s poruchou pozornosti

Jedná se o poruchu, která se projevuje v průběhu vývoje dítěte v podobě nedostatků v oblasti kognitivních a percepčně motorických funkcí, v oblasti regulace afektů a emotivity a také v sociálním přizpůsobení. Třemi základními znaky v projevu dítěte s *ADHD* syndromem jsou:

- *hyperaktivita či hypoaktivita*
- *nepřiměřený stupeň pozornosti (poruchy pozornosti)*
- *impulzivita*

Výše uvedené symptomy *ADHD* jsou jasnou ukázkou, že dítě trpící touto poruchou je výrazně ohrožené v dalším vývoji, v kterém u něho hrozí zvýšené riziko patologického chování. Dítě si osvojuje strategie a techniky, které mu pomáhají negativní situace zvládat, chrání je před neúspěchem. Jednou z těchto strategií je agresivní obrana. Je pro ně lepší vztekat se, odmítat něco udělat, nadávat než zažít opět pocit neúspěchu a negativního hodnocení (Martínek, 2009).

Opoziční porucha chování

Opoziční chování se považuje za normální jev u dětí mezi druhým až třetím rokem věku. Pokud však projevy negativismu, které jsou charakteristické pro opoziční poruchu, přetrvávají až do školního věku, lze mluvit o jistém druhu poruchy chování. Tresty však vedou ke zvýšení jeho vzdorovitosti. Podle Z. Martínka se dítě většinou brání tím, že záměrně provokuje své okolí (rodiče, sourozence, spolužáky, učitele), za tyto provokace je trestáno, většinou však trest považuje za nespravedlivý a jeho agresivita se stupňuje. Ukazuje se, že opoziční porucha chování se objevuje především u dětí se silně autoritářskou výchovou, v jejichž rodině se nadměrně uplatňuje moc a kontrola. Její výskyt nelze vyloučit u dětí vychovávaných zvýšeně agresivním otcem či pasivní matkou. Toto chování se zcela logicky projevuje i ve školním prostředí, dítě se stává pro učitele nezvladatelným, provokujícím, tím, které zlobí, neposlouchá.

Lhaní

„Předně je třeba si uvědomit, že dítě je ještě nezralou a nevyspělou osobností. Snadno se dostane do situace, kdy podlehne náhlému přání, i když ví, že to není v pořádku a že přijde trest. A když se pak na to opravdu přijde, první jeho reakcí není lítost, ale obrana. Obrana vlastního já. Ovšem také ještě nezralá a nevyspělá – prostě zapření“ (Matějček Z., 1989). Proto se ne každá nepravda, kterou dítě uvádí, může nazývat lží. V tomto smyslu rozlišujeme tři základní kategorie:

- *smyšlenka (konfabulace)*
- *bájná lež (pseudologia phantastica)*
- *pravá lež*

Pravá lež je vždy vědomá a sleduje nějaký cíl. Vyskytuje se u jedinců ve věku, kdy jsou již schopni plně si uvědomit rozdíl mezi pravdou a nepravdou. Je častým úkazem u dětí, které procházejí v domácím prostředí velice tvrdou a mnohdy trestající výchovou. Častým motivem pravé lži bývá i touha po uplatnění se v kolektivu. Většinou trpí pocity nedokonalosti a méněcennosti (Martínek, 2009).

Krádeže

Zcizení cizí věci taktéž nelze vždy označit za krádež. O *pravé krádeži* hovoříme až v případě, že dítě odcizí nějaký předmět s plným vědomím a přitom si uvědomuje nesprávnost svého jednání. Většina krádeží v dětském a mladistvém věku není způsobena psychi-

atrickým onemocněním. Martínek se domnívá, že silně působícím faktorem je prostředí, kde dítě vyrůstá, parta či nevýhodné postavení v kolektivu. Existují i rodiny, kde krádež není považována za něco zvláštního. Některé děti jsou dokonce svými rodiči ke krádežím vedeny a jsou za ně pozitivně hodnoceny. Řešení těchto případů spadá do kompetence orgánů péče o děti a mládež.

Hodnotit krádež čehokoli a kýmkoli jako *negativní chování* je rozhodně potřebné až nutné. Svoboda (2014) apeluje na nutnost zjišťování motivace ke krádeži, která může být výrazně odlišná. A tedy odlišné by mělo být i řešení nápravy aktéra krádeže.

Porucha chování s protispolečenskými rysy

Jedná se o nejzávažnější poruchu u dětí a dospívajících. Dříve byla nazývána *antisociální poruchou*. Tato porucha je poměrně častá. Více se objevuje ve městech než na vesnicích, častěji u chlapců než u děvčat. Poměr je cca 5:1. Na jejím vývoji se podílí dědičnost i zevní prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Porucha chování antisociálního rázu je charakterizována výrazným soustavným porušováním základních práv a svobod druhých lidí nebo zákonných norem přiměřených věku pachatele. Bývá spojována s výraznou mírou agrese (Koukolík, Drtilová, 2001).

Co se týče vlivů prostředí, často se objevuje:

- *rodinný nesoulad či rozvrat rodiny*
- *lhostejná či velice volná výchova dítěte*
- *kriminální chování rodičů*
- *protispolečenské a útočné chování v rodině, fyzické napadání matky otcem*
- *zanedbávající výchova*
- *surová a agresivní výchova*
- *nedodržování základních pravidel a denního režimu (včetně jídla a spánku)*
- *přílišná velikost rodiny a neschopnost rodičů děti materiálně ani citově zabezpečit*

Na tomto místě je nutné konstatovat, že budoucnost dítěte je velice sporadická. Ve více jak polovině případů jedinci s touto poruchou chování startují od dětství kriminální dráhu, stávají se z nich delikventní osoby s častými recidivami protispolečenského chování – antisociálně se chovající chlapci se téměř se 70 % pravděpodobností dostanou do vězení, velká část z nich potom recidivuje. Možnost vývoje této poruchy lze vysledovat již v mateřské škole, kde se především u chlapců může projevit zvýšená impulzivita, snížená míra bránění se poškození a nízká závislost na psychologické odměně (Martínek, 2009).

Neslušné výrazy

Antier (2004) uvádí, že dítě začíná cítit potřebu provokovat neslušnými slovy již od tří let věku. Dítě tímto způsobem odstraňuje přebytek energie formou „sprostých slov“. Dokonale si uvědomuje, že jsou to slova zakázaná, ale právě provokace před kamarády nebo i dospělými je jeho způsobem, jak ukázat, že už umí rodičům oponovat. U dětí, které byly v dětství hodně hubovány, bity nebo ponižovány, se nemohl harmonicky rozvíjet. Působení čelní oblasti mozkové kůry nedokáže regulovat dítě vystavené při výchově agresivnímu chování, a bude proto mnohem obtížněji než ostatní děti tlumit používání neslušných výrazů.

Hlavní nebezpečí je však ještě v něčem jiném, míní Matějček (1989). V hrubých výrazech se skrývá postoj nedůtklivé povýšenosti, předstíraná síla a rozhodnost, vědomí nadřazenosti – a takové postoje by u dětí jistě nebyly žádoucí.

1.9 Zvládání agrese

Agresi je nutné zastavit a většinou ji v daném okamžiku zastavit lze. Z dlouhodobého hlediska ji však často nelze rychle odstranit, protože může být trvaleji fixována a může být také součástí biologických předpokladů jedince. Pokud se rozhodneme, že budeme s agresí pracovat, měli bychom vědět, jako často je žák agresivní za nějakou časovou jednotku (vyučovací hodina, den), měli bychom také znát kontext, ve kterém se agrese objevuje (přítomnost některých spolužáků, učitel, téma aj.) (Dařílek, 2013).

1.9.1 Postupy, jež mohou pomoci při zvládnutí agresivního chování dle Dařílka (2013)

- Elektrošoky – u nás se běžně v praxi nepoužívají
- Farmakoterapie – často utlumí celé dítě
- Psychologické postupy – nejúčinnější
- Upevňování pozitivního vztahu mezi učitelem a žákem
- Rozhovor – se žákem, rodiči, učiteli, vychovateli, hledáme příčiny, nabízíme řešení
- Hledání příčiny agrese - v osobnosti žáka, v rodině, ve škole, u vrstevníků, v mediálních prostředcích, v nemoci, ve skupině apod.
- Odměňování žádoucího chování
- Zvýšení informovanosti dítěte
- Vyhasínání
- Odměňování žádoucího chování a současně vyhasínání nežádoucího chování

- Rozvíjení sociálních dovedností – podporujeme dítě, aby chránilo svá práva takovým způsobem, kterým nepoškozuje práva druhého (asertivita).
- Sebe-instrukce – agresivní dítě můžeme učit různé agresivitu zeslabující věty („Počítej do 10.“ „Mysli před tím, než budeš jednat.“)
- Redukce agresivních modelů – sledování televizního násilí, počítačových her
- Posilování altruismu – je třeba rozvíjet empatii
- Kooperativní techniky výuky – odměňujte spolupráci, pomoc a schopnost se domluvit
- Hraní rolí – doporučují se hry na ovládání hněvu, zlosti apod.
- Vyjednávání – děti by se měly chtít společně konflikt vyřešit
- Poskytování alternativních způsobů uvolnění napětí a zlosti - prostřednictvím hry, sportu, fyzické práce, boxovací pytel, bušení do polštáře, trhání novin, kreslení agresivních pocitů, tanec, hudba, relaxace, meditace aj.
- Hry – existuje spousta her ke zvládnutí agrese, zlosti a afektů
- Bodovací systémy – bodování žádoucího a nežádoucího chování u dětí
- Metoda šoku - je popisována jako přidělení neočekávané, šokující odpovědnosti
- Zajistěte dohled
- Držení – někdy se stane, že dítě ztratí úplně kontrolu nad svým chováním a musí být fyzicky drženo nebo přemístěno, aby se nezranilo
- Psychoterapie – skupinová, rodinná, behaviorální či kognitivně-behaviorální terapie
- Neverbální postupy – např. proxemika
- Odstranit agresora
- Trest

1.9.2. Trest

Ve školním prostředí je nutné pro zvládnutí agrese žáků v některých případech formu trestu použít (především u instrumentálních agresí). Mezi agresivním chováním a potrestáním musí být poměrně krátký interval, trestat za agresi po několika dnech je naprosto bezpředmětné, a to z několika důvodů:

- *jedinec si přesně nevybaví průběh svého chování, což jej vede k značnému zkreslování celé situace*
- *jedinec začne vnímat trest za svůj prohřešek jako nespravedlivý*
- *jedinec se často promyšleně obhajuje – agresor svaluje vinu za své chování na jinou osobu*

- Intenzita a nepříjemnost trestu musí být relativně vysoká. Mírný trest umožní agresorovi jeho negativní chování bagatelizovat, získává pocit, že se nic zvláštního nestalo.
- Chování, za které je jedinec trestán, musí být přesně definováno. Chování, které pedagog považuje za zlobení, nemusí pro jedince (ale ani pro jeho rodiče) skutečným zlobením být. Proto je nutné prohřešek přesně vymezit a nazvat.
- Každý trest musí mít smysl.
- Trest musí mít jasný začátek a konec. Neohraničení trestu má za následek zvyšování agrese a vzteku. Jeho nekonečnost je pro jedince naprosto demotivující.
- Přesné ohraničení trestu souvisí i s tzv. oživením scénáře trestu. Trest by měl sloužit k jakési „očistě“ provinilce, nikdy by neměl být tím, co se mu bude neustále připomínat. Proto vždy dbejme na to, abychom se k přestupku, za který byl již potrestán, nevraceli. Trest je nutné ukládat v klidu, bez emocí a přirozeně.
- Neplýtváme trestem. Jeho příliš časté používání může mít za následek únik, vyhýbání se a agresivní chování.

„Trest bude vždy účinnější od pedagoga či rodiče, který je pro trestaného jedince naprosto čitelný, má jasně a pevně vymezená pravidla chování, je přirozenou autoritou. Nelze očekávat výraznější úspěch při trestání v případě, kdy trestajícím je osoba s velice pochybnou autoritou, osoba, která sama často porušuje stanovená pravidla chování. Od těchto dospělých děti vnímají mnohdy trest jako nespravedlivý, ponižující, často se brání útokem a kritikou jejich vlastního chování“ (Martínek, 2009, s. 83).

Zda se nám podaří agresivního žáka zvládnout, záleží také na tom, zda žák sám chce nebo nechce vlastní agresi řešit, nebo ji řešit sám neumí. Dařílek (2013) dodává, že záleží také na tom, zda učitel je na agresi připraven, očekává ji nebo je agresi žáka překvapen či zaskočen.

1.9.3 Možnosti použití terapeutických metod v prostředí MŠ

Terapie hrou

Jde obecně o terapeutické využití hry v různých formách a v různých oborech. Terapii hrou lze definovat jako odbornou, záměrnou a cílevědomou aplikaci prostředků hry použitou za účelem pomoci lidem změnit jejich chování, myšlení, emoce či osobnostní strukturu společensky i individuálně přijatelným směrem. Děti musejí získat zkušenost, že hněv a agresivita jsou afekty, které nejsou cizí žádnému člověku. Mohou být však kontrolovány a konstruktivně zvládnuty teprve tehdy, když nemusejí být potlačovány. Tvořivá cvičení a hry zde mohou otevřít nové možnosti pro vyjadřování afektů a jejich zvládnání. (Portmannová, 1996).

Terapie cvičením

Terapie cvičením vyžaduje jako základ pro diagnózu zachycení aktuálního herního chování dítěte. Zaostává-li dítě celkově nebo v jednotlivých oblastech za obvyklým herním chováním dětí jeho věku, pak je žádoucí terapie cvičením. Východiskem úspěšné terapie cvičením je radost dítěte ze hry.

Arteterapie

Pro všechny děti v mateřské škole je vhodný *arteterapeutický přístup* k výtvarnému tvoření - přispívá k rozvoji osobnosti, sebevědomí, k sebepoznání, k harmonizaci osobnosti dětí a k jejich socializaci. Děti se prostřednictvím tvořivých, výtvarných činností naučí využívat svoji představivost, soustředit se a být samy se sebou, vyjádřit své pocity a city a vidět svět očima druhého.

1.9.4 Poradenská pomoc

Jestliže se nepodaří za pomoci určitých opatření provést nápravu agresivně jednajícího dítěte, pak se mohou rodiče, učitelé i ostatní vychovatelé obrátit na systém odborníků a příslušných odborných pracovišť.

- Pedagogicko-psychologické poradenství
- Psychologické poradenství (*behaviorálně orientované poradenství, psychodynamicky orientované poradenství, humanisticky orientované poradenství, kognitivně-behaviorálně orientované poradenství, poradenství orientované na rodinu*)
- Speciálně-pedagogické poradenství
- Etopedické poradenství a etopedická intervence
- Sociální pracovníci v oblasti sociální prevence a poradenství
- Metodik prevence (*školní nebo pracovník pedagogicko-psychologické poradny*)
- Krajský koordinátor prevence (*pracovník odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů*)
- Výchovný poradce
- Střediska výchovné péče pro děti a mládež

1.9.5 Prevence agresivního chování u dětí

„Terapie nadměrného sklonu k agresivnímu chování je relativně velmi obtížná a bývá málo efektivní. Prevence se zdá být účinnější, zejména pokud je zaměřena na modifikaci postojů široké veřejnosti“ (Vágnerová, 2012, s. 777).

Prevenci lze chápat jako soubor veškerých možných a dostupných opatření, která nám pomáhají předcházet či úplně se vyhnout vzniku nežádoucích jevů. Dělíme ji na:

- *Primární prevence* – zaměřuje se na prevenci celé určité populace. Obvykle ji lze rozlišit na *specifickou*, tedy zaměřenou pouze na určitá rizika, nebo *nespecifickou*, která je zaměřená na celkovou podporu žádoucího chování všech jedinců. Projekt *primární prevence* se může uskutečnit v jakékoli *mateřské škole*, či zařízení pro děti předškolního věku. Též v jakémkoliv volnočasovém zařízení, mateřském centru nebo neziskovém zařízení pro děti a mládež pracující s touto věkovou skupinou.
- *Sekundární prevence* - je zaměřená především na jedince a skupiny s větším rizikem vzniku sociálně patologických jevů.
- *Terciární prevence* - která je již zaměřená na minimalizaci následků a prohlubování již vyskytujících se sociálně patologických jevů.

Pro prevenci je důležitým prostředkem výchova. Vůbec prvním modelem společnosti, s jakým se dítě setkává, je *rodina*. Má zásadní význam jak při nápravě, tak v prevenci sociálně patologických jevů, tedy i agresivního chování. Rodiče by se měli v rámci preventivního opatření snažit s dítětem trávit co nejvíce času, hovořit s ním a naslouchat mu, brát ho s naprostou vážností, ale také umět odmítnout jeho chování, pokud ho neschvalují. Nikdy ale neodmítnout dítě samotné!

Podle Martínka (2009) je naprosto ideální prevencí pozorování dětí nejen při společně řízené činnosti, ale i o volných chvílích, častá komunikace s nimi. Nevšimavost je nejlepším podhoubím pro agresivní chování.

2 EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 Metodologické šetření

Výzkumným problémem mé bakalářské práce je zmapování zkušeností pedagogických pracovníků s agresivním chováním u předškolních dětí v prostředí MŠ na Olomoucku a porovnání se zkušenostmi pedagogů v Brně. Celá výzkumná strategie je pojata kvantitativní metodou.

2.1.1 Výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem této práce bylo zaznamenat zkušenosti pedagogických pracovníků, (působících v předškolních zařízeních) s nepřizpůsobivým chováním dětí v běžném režimu dne v mateřské škole. Toto šetření bylo realizováno ve městě Olomouc a jeho okolí.

Díličními cíli výzkumného šetření jsou:

- Získat informace o zkoumaných třídách v MŠ na Olomoucku.
- Zmapovat podíl chlapců a dívek, účastnících se agresivního chování.
- Zjistit četnost výskytu jednotlivých projevů agrese s ohledem na pohlaví.
- Zmapovat denní dobu, ve které děti nejčastěji inklinují k nepřizpůsobivému chování.
- Zjistit preferenci objektů, na které je agrese nepřizpůsobivého jedince zacílena.
- Konkretizace jednotlivých projevů rizikového chování v kategorii chlapců i dívek.
- Zjistit nejčastější pedagogická řešení konkrétních projevů.
- Zmapovat spolupráci s rodiči a externími institucemi.
- Zmapovat chybějící vhodnou podporu pedagogů v systému.
- Porovnání zkušeností pedagogů s chybějícím podpůrným systémem na Olomoucku a v Brně.

2.1.2 Výzkumné otázky

VO1: Které formy agresivního jednání můžeme nejčastěji zaznamenat u dětí v předškolním věku nejčastěji?

VO2: Jaké zkušenosti s řešením agresivního chování mají učitelé v předškolních zařízeních s ohledem na velikost města, kde se mateřská škola nachází?

VO3: Jakým způsobem nejčastěji reagují rodiče v Brně a na Olomoucku na sdělení o nepřizpůsobivém či agresivním chování vlastního dítěte?

VO4: Co podle předškolních pedagogů v obou zkoumaných lokalitách chybí v systému jako vhodná podpora při utváření strategií zvládnání projevů nepřizpůsobivého chování?

2.1.3 Metoda výzkumu a výzkumný nástroj

Výzkumným nástrojem byla zvolena dotazníková metoda. Konkrétně pak *elektronický anonymní dotazník* určený všem pedagogům v předškolních zařízeních (tj. ředitelům, učitelům, asistentům pedagoga). Vzhledem k zamýšlenému srovnávání s výzkumem v Brně, byly v dotazníku aplikovány již formulované otázky, předložené pedagogům v dotazníku V. Buchtové (2014). O osobním předání k rukám ředitelů jsem uvažovala do okamžiku, kdy při pouhém rozhovoru a prezentaci předmětu mé bakalářské práce, vyšlo najevo, že formulář tematicky valnou většinu oslovených pedagogů zastrahuje a ochota poskytovat choulostivé informace je minimální. Tato zkušenost mě přivedla k vytvoření elektronického pojetí dotazníku.

Pilotní verze elektronického dotazníku po respondentech vyžadovala kolonku s uveřejněním jejich e-mailové adresy. To ale u některých z pedagogů vyvolalo nevoli, protože uváděná data se dle komentářů jevila jako citlivá. Z tohoto důvodu jsem dotazník poupravila, tuto kolonku odstranila a finální podoba formuláře byla zcela anonymní. K rozeslání a vytvoření sítě pro získání dat jsem použila cestu *e-mailové pošty*. Dotazník jsem adresovala 82 státním i soukromým mateřským školám na Olomoucku a v samotném městě Olomouc, včetně průvodního dopisu (viz příloha) s popisem a důvodem výzkumného šetření a sběru dat. V e-mailové poště byl připnut odkaz na webovou stránku s dotazníkem, který zaručoval absolutní anonymitu. Jako další cestou pro vytvoření datové sítě jsem zvolila skupiny mateřinek a předškolních pedagogů aktivně využívajících sociální síť Facebook (Přípravy pro MŠ, Inspirace pro paní učitelky do MŠ, Náměty a inspirace pro mateřské školky, Komplexní metodiky pro předškolní, Výtvarný inspirovat, Materiály k výuce, nápady, návody, Učitelé a vychovatelé MŠ a ŠD, Mateřinky, družiny a 1. stupeň ZŠ aj.).

2.1.4 Charakteristika výzkumného souboru

Objekty mého monitorování byly děti (chlapci a dívky předškolního věku), navštěvující předškolní zařízení, u kterých se projevuje rizikové chování nebo agrese (tj. mnoho konkrétních činností nebo jednání, a to – *hádky a slovní potyčky, ponižování, pomluvy, mířená vulgární gesta a označení, vyhrožování, vysmívání se, krádeže, přetahování se o věci, bití druhého, kopání, kousání, ničení děl nebo staveb a her, negativismus* aj.) a to i

krátkodobého charakteru. Výzkum byl zaměřen na děti ve městě Olomouc a jeho okolí ve věkovém rozmezí tří až šesti (sedmi) let.

2.2 Průběh a realizace samotného šetření

Realizaci samotného šetření jsem uskutečnila metodou anonymního elektronického dotazníku, který jsem vytvořila v aplikaci Google Formuláře. Tento dotazník byl stanoven všem *pedagogickým pracovníkům* předškolních zařízení (ředitelům, ředitelkám, učitelům, učitelkám, asistentům a asistentkám pedagoga), kteří jsou v každodenním kontaktu s dětmi ve věku od tří do šesti (sedmi) let. V dotazníku se pedagogové zamýšleli nad situacemi souvisejícími s projevy agresivního chování dětí předškolního věku v rozsahu devatenácti otázek. Některé otázky poskytovaly zaznamenání více variant odpovědí, některé bylo možné zapsat konkrétním číselným údajem.

Otázky v dotazníku se vztahují k jednotlivým projevům chování dětí v závislosti na generových rozdílech, četnosti a na denní době výskytu nepřizpůsobivého chování. Monitorují zkušenosti pedagogů se samotným výskytem, s řešením konkrétních situací a zkušenostmi se spoluprací pedagogických zařízení s externími institucemi. V neposlední řadě učitelé odpovídali na otázky týkajících se reakcí rodičů dítěte jednajícího agresivně při oznámení negativní zprávy o incidentu jejich dítěte.

2.2.1 Sumarizace dat zkoumaných mateřských škol (otázky č. 1-6)

1. *Prosím uveďte lokalizaci Vaší mateřské školy v Olomouci a jeho okolí (v přepočtu na počet obyvatel).*

Obce zkoumaných mateřských škol - otázka č. 1	
obec do 10 000 obyvatel	obec nad 10 000 obyvatel
74	81
48 %	52 %

Tabulka č. 1: Rozložení respondentů

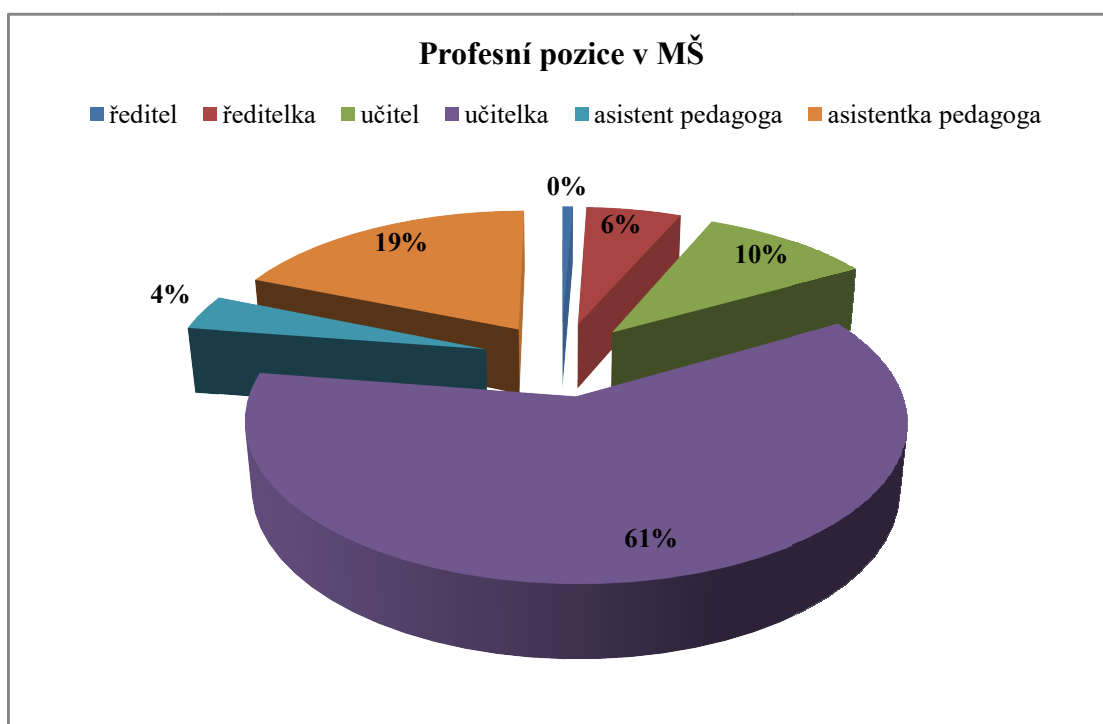
Z tabulky je patrné, že odpověď na tuto otázku zaznamenalo 155 pedagogů (ředitelů, učitelů, asistentů) z města Olomouce a různých obcí v jeho blízkém okolí. Podíl pedagogů zkoumaných mateřských škol, působících v obcích do 10 000 obyvatel a nad 10 000 obyvatel se liší jen nepatrně.

2. Uvedte prosím profesní pozici, kterou ve Vaší mateřské škole zastáváte.

Tato otázka nám umožňuje roztrždit vzorek zkoumaných pedagogických pracovníků na profese, jež v dané mateřské škole vykonávají.

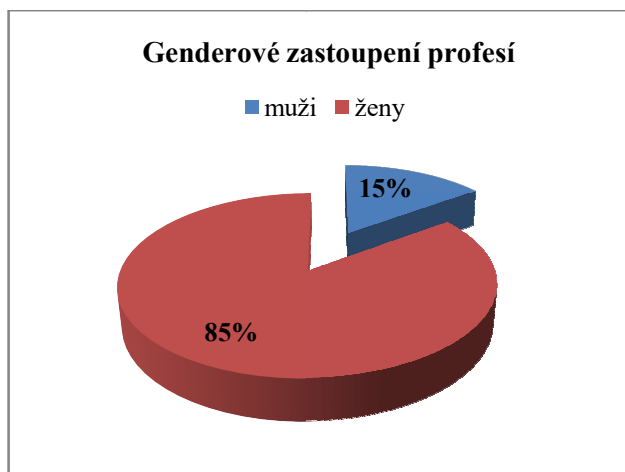
Profesní zařazení v mateřské škole - otázka č. 2					
ředitel	ředitelka	učitel	učitelka	asistent pedagoga	asistentka pedagoga
1	9	16	94	6	29
0 %	6 %	10 %	61 %	4 %	19 %

Tabulka č. 2: Skladba zkoumaného vzorku pracovníků v MŠ

Graf č. 1: Struktura pracovníků ve zkoumaných MŠ

Graf č. 1 znázorňuje získaná data šetření, zaregistrovaná v tabulce č. 2. Jedná se o procentuální zastoupení různých pedagogických profesí působících ve zkoumaných mateřských školách. Největší podíl (61 %) ze zkoumaného vzorku tvořily učitelky. Druhou nejpočetnější skupinu vyplňující dotazník tvořily asistentky pedagoga, a to 19 % z celkových odpovědí.

Graf č. 2: Genderové složení pracovníků

Genderové zastoupení na prac. pozicích v předškolních zařízeních - Olomoucko

	muži	ženy
	23	132
	15 %	85 %

Tabulka č. 3: Genderové složení pracovníků

Z výsledků šetření lze také potvrdit případné hypotetické úvahy o nadprůměrné feminizaci ve školství (předškolních zařízeních). Sledovaný vzorek pedagogických pracovníků poukazuje pouze na 15 % zastoupení mužů v předškolních institucích oproti ženám na pozici pedagogického pracovníka v procentuálním zastoupení 85 % (viz tabulka č. 3).

3. Kolik tříd otevřela Vaše mateřská škola v roce 2019/ 2020?
4. Kolik dětí bylo ve školním roce 2019/ 2020 celkově zapsáno ve Vaší mateřské škole?
5. Kolik pedagogů se ve Vaší třídě společně s vámi podílelo na výchově a vzdělávání žáků?
6. Kolik dětí bylo v loňském roce 2019/ 2020 zapsáno celkem ve Vaší třídě?

Sumarizace dat z otázek č. 3 - 6											
Průměrný počet asistentů pedagoga ve zkoumaných třídách mateřských škol	0,66										
Počet asistentů pedagoga ve zkoumaných třídách mateřských škol	99										
Průměrný počet dětí spadajících na jednoho pedagoga zkoumaných tříd mateřských škol	14,96										
Průměrný počet dětí ve zkoumaných třídách mateřských škol	22,33										
Průměrný počet pedagogů ve zkoumaných třídách mateřských škol	2,14										
Průměrný počet dětí zapsaných ve zkoumaných mateřských školách	37,72										
Počet tříd na mateřskou školu	2,97										
Celkový počet dětí zapsaných ve zkoumaných třídách	3350										
Celkový počet dětí zapsaných ve zkoumaných mateřských školách	5658										
Počet pedagogů ve zkoumaných třídách mateřských škol	321										
Celkový počet otevřených tříd ve zkoumaných mateřských školách	445										
Celkový počet tříd zkoumaných mateřských škol	150										

Tabulka č. 4: Sumarizace dat z otázek č. 3- 6

Tabulka č. 4 sumarizuje data z otázek č. 3 – 6, jejichž záměrem bylo zmapovat množství mateřských škol zapojených do výzkumu ve školním roce 2019/ 2020. Z tohoto údaje jsme šetřením dále získali data o počtu otevřených tříd v těchto zkoumaných mateřských školách, počet tříd, které připadají na jednu mateřskou školu, celkové počty pedagogů (učitelů i asistentů), ale také jednotlivé pracovníky v přepočtu na jednu třídu.

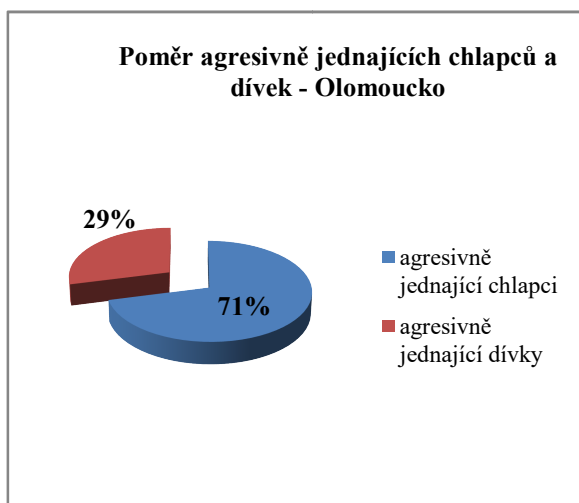
2.2.2 Analýza počtu nepřizpůsobivých nebo agresivně jednajících dětí

7. Nyní prosím zhodnoťte třídu jako celek a uveďte přibližný počet dětí, jež v období od počátku loňského školního roku 2019/ 2020, třeba i krátkodobě vykazovaly projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese.
8. Nyní prosím zhodnoťte přibližný počet agresivně jednajících chlapců, jež v období od počátku loňského školního roku 2019/ 2020, třeba i krátkodobě vykazovali projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese.
9. Nyní prosím zhodnoťte přibližný počet agresivně jednajících dívek, jež v období od počátku loňského školního roku 2019/ 2020, třeba i krátkodobě vykazovaly projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese.

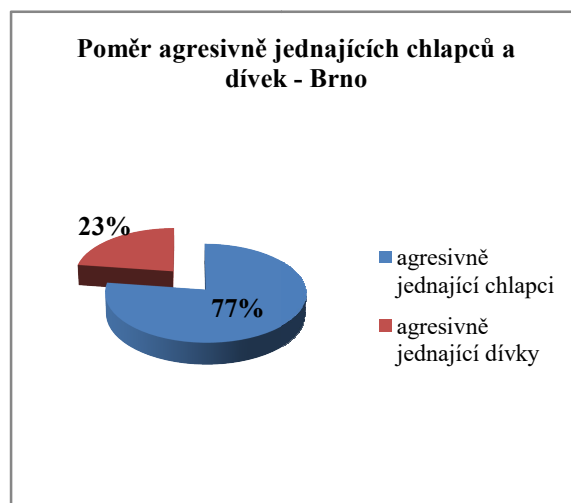
Pedagogové ze 150 tříd zkoumaných škol, s celkovým počtem 3350 dětí, označili 922 dětí, které třeba i krátkodobě vykazovaly projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese, zaměřené jak proti osobě, tak objektu. Neagresivně jednajících dětí je 2428. Tito tvoří 72 % z celkového vzorku dětí ve zkoumaných třídách.

Poměr agresivně jednajících chlapců a dívek - Olomoucko		Poměr agresivně jednajících chlapců a dívek - Brno	
agresivně jednající chlapci	655	agresivně jednající chlapci	173
agresivně jednající dívky	267	agresivně jednající dívky	51
Počet dětí ve zkoumaných třídách vykazující agresivní chování	922	Počet dětí ve zkoumaných třídách vykazující agresivní chování	224
neagresivně jednající děti	2428	neagresivně jednající děti	1378
Celkový počet dětí ve zkoumaných třídách	3350	Celkový počet dětí ve zkoumaných třídách	1602

Pedagogičtí pracovníci Olomoucka označili 655 agresivně jednajících chlapců, což tvoří 71 % z celkového počtu rizikově chovajících se dětí a 267 dívek, jejichž podíl činí 29 % z celkového počtu nepřizpůsobivých dětí (graf č. 3).

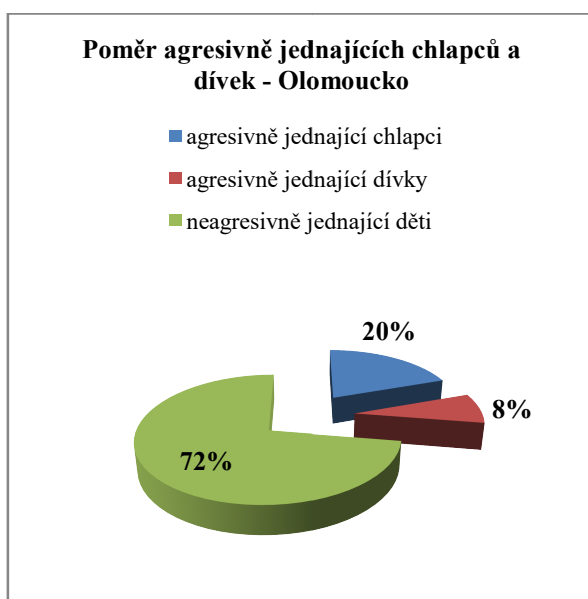
Graf č. 3: Poměr agresivně jednajících dětí

Graf č. 4: Poměr agresivně jednajících dětí - Brno

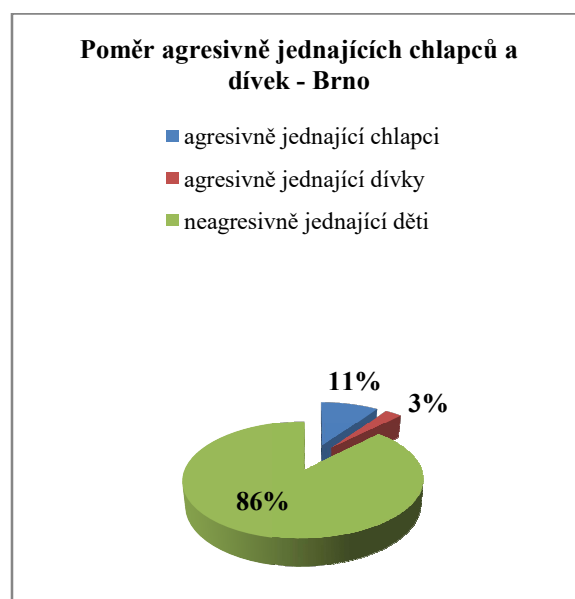
- Olomoucko

Graf č. 4 znázorňuje 77 % účast chlapců z Brna, podílejících se na agresivním chování, což je o něco málo více než na Olomoucku. Děvčata v Brně naopak tvoří menší procentuální podíl ze zkoumaného vzorku agresorů než na Olomoucku.

Graf č. 5: Poměr agresivně jednajících dětí

- Olomoucko

Graf č. 6: Poměr agresivně jednajících dětí - Brno

Poměry agresivně jednajících dívek a chlapců a neagresivně jednajících dětí na Olomoucku mapuje graf č. 5. Je patrné, že převážnou část (72 %) zkoumaného vzorku tvoří děti, které nevykazují známky agresivního či nepřizpůsobivého chování. 20 % z celkového počtu dětí ve zkoumaných třídách tvoří agresivní chlapci a 8 % agresivně jednající dívky.

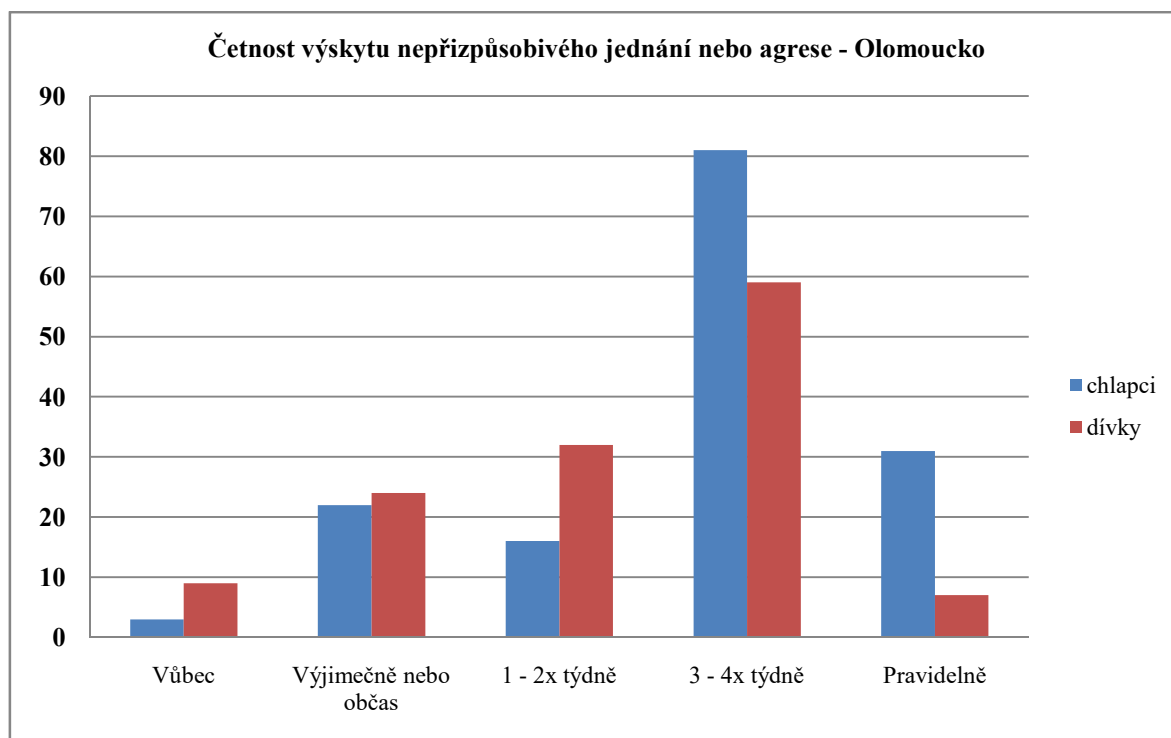
Za zajímavý lze považovat fakt, že *Brno je na tom, jako mnohem větší lokalita (s mnohem výrazněji působícími prvky makrostruktury), v procentuálním zastoupení dětí, které agresivní situace nevyvolávají (86%) i těch, kteří agresivně jednají, o poznání lépe než Olomoucko* (srovnání grafů č. 5 a 6).

2.2.3 Četnost sledovaných druhů jednání v průběhu týdne

Přesné znění otázky při mapování četnosti konkrétních druhů jednání s ohledem na průběh týdne:

10. Prosím rozhodněte a uveďte, jak často jste od počátku školního roku 2019/ 2020 řešili ve Vaší třídě situace spojené s rizikovým chováním.

Záměrem desáté otázky bylo zjistit frekvenci jednotlivých situací spojených s agresivním chováním. V dotazníku bylo možné zaznačit u každého pohlaví pouze jednu variantu v každé kategorii.

Graf č. 7: Frekvence výskytu nepřizpůsobivého chování - Olomoucko

Hovoříme-li o četnosti výskytu situací spojených s rizikovým chováním v uplynulém školním roce, pak v grafu č. 7 můžeme sledovat inklinaci dívek i chlapců k agresivnímu jednání nejčastěji 3x – 4x týdně. Chlapci pak vytvářejí nepřizpůsobivé a agresivní situace *pravidelně*, a to mnohem častěji než dívky. Ty byly pedagogy označeny spíše za průměrně agresivní v kontextu s pravidelností výskytu.

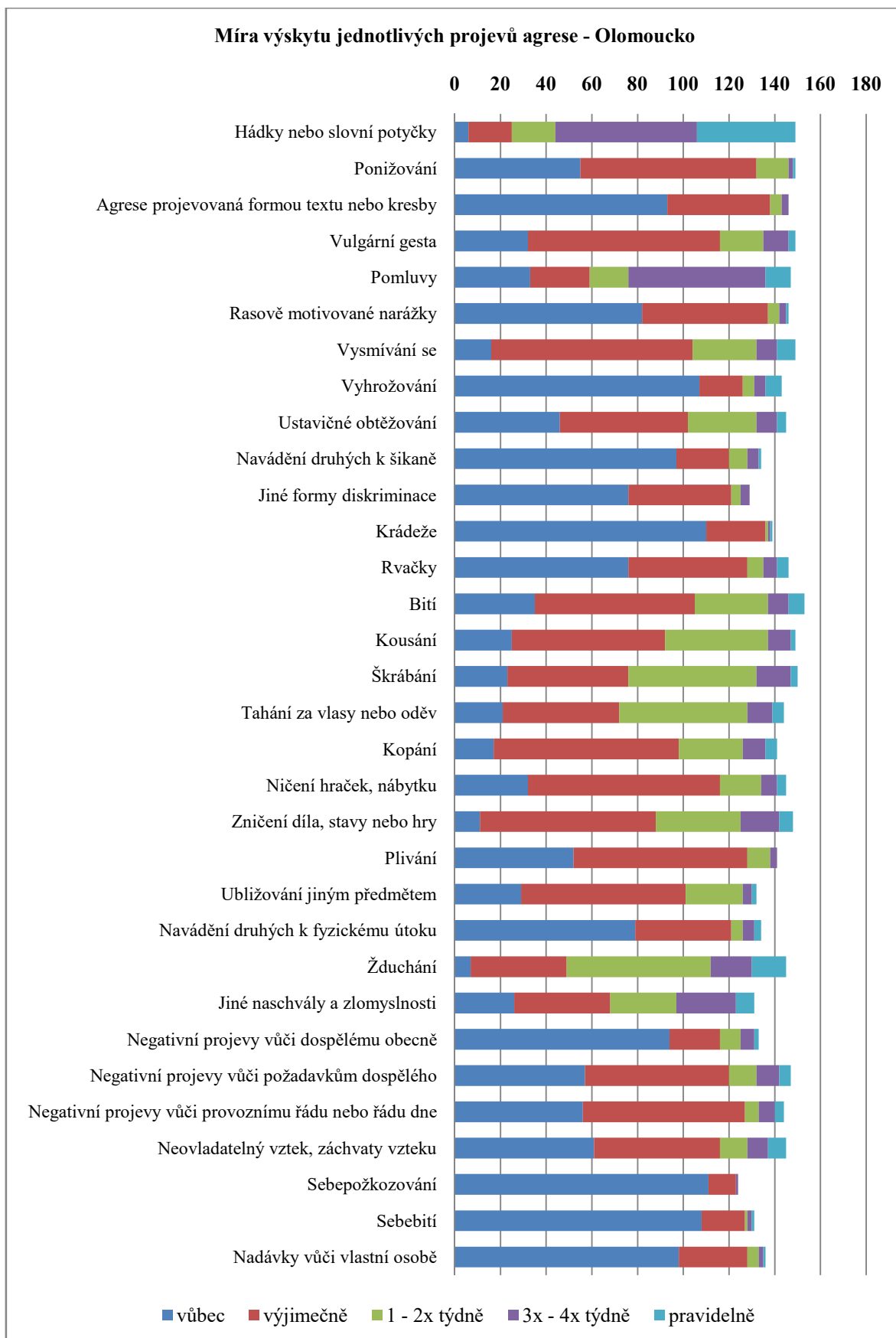
11. Prosím zhodnoťte a uveďte, jak přibližně často jste od začátku loňského školního roku 2019/ 2020 řešili ve Vaší třídě následující situace.

Jedenáctá otázka zjišťovala míru výskytu jednotlivých projevů agrese. Dotazník nabízel rejstřík konkrétních projevů dětí a učitelé zaznamenávali u každého z nich, četnost výskytu v jejich třídě, s nutností řešení situace.

Z výsledků šetření na Olomoucku a z dat uvedených v grafu č. 8 je patrné, že z uvedených konkretizovaných projevů nepřizpůsobivého či agresivního chování, inklinují děti (bez ohledu na pohlaví) převážně k verbálním projevům vůči některému z preferovaných objektů, a to *pomluvy, hádky nebo slovní potyčky* (3x - 4x týdně nebo pravidelně). Jednou až dvakrát týdně jsou nuceni pedagogové řešit nejčastěji *bití, kousání, škrábání, tahání za vlasy a oděv a žduchání*

Naopak projevy, se kterými se pedagogové ve svých třídách setkávají v minimálním rozsahu nebo vůbec, jsou: *agrese projevovaná formou textu nebo kresby, vyhrožování, krádeže, sebepoškozování, sebebítí a nadávky vůči vlastní osobě*.

Je třeba podotknout, že u monitorovaného vzorku dětí v Brně byly v tomto případě počty zaznamenaných *sebeubližujících aktivit* také velmi nízké u všech variant četnosti výskytu. Za nejfrekventovanější problémové situace, obdobně jako v okolí Olomouce, byly označeny *hádky a slovní potyčky, žduchání, zničení díla, stavby nebo hry*.

Graf č. 8: Stupeň výskytu konkrétních projevů agrese na Olomoucku

2.2.4 Analýza objektů, na které se děti nejčastěji soustředily

Otázka č. 12 zjišťovala objekty, na které děti (dívka nebo chlapec) nejčastěji soustředili, byť krátkodobě, svoje nepřizpůsobivé nebo agresivní chování. Její přesná formulace zní:

12. Nyní se prosím zaměřte zvlášť na každé dítě ve Vaší třídě vykazující od počátku loňského školního roku 2019/ 2020, byť i krátkodobě, nepřizpůsobivé nebo agresivní chování a zaznamenejte údaje o objektech jeho počínání.

Zde je pravděpodobné, že pedagogové zaznamenali odpověď k více objektům, což formulář umožňoval. Z tohoto je možné dedukovat, že někteří chlapci, kteří namířili svoji agresivitu proti chlapcům, byli současně agresivní i vůči dívkám, dospělému či sami sobě. Toto tvrzení je možné předpokládat i u děvčat.

Tabulka č. 7 sumarizuje procentuální údaje. Vyjadřuje hodnocení nepřizpůsobivého nebo agresivního chování chlapců nebo dívek a k preferovanému objektu.

Lokalita	Kategorie	Agrese vůči				
		počet	Chlapcům	Dívkám	Dospělému	sobě samému
Olomoucko	chlapci	212	96,7 %	31,3 %	10,7 %	2,7 %
	dívky	179	43,3 %	70,7 %	4%	1,3 %
Brno	chlapci	173	93,1 %	63 %	16,2 %	6,9 %
	dívky	51	72,5 %	100 %	21,6 %	5,9 %

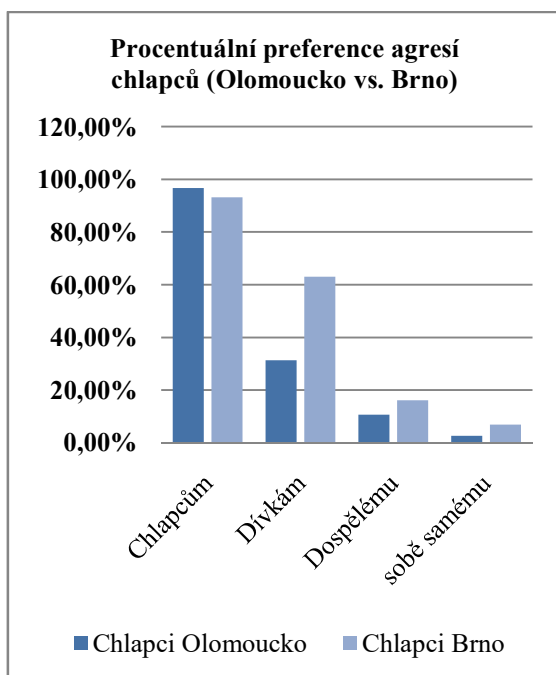
Tabulka č. 7: Sumarizace objektů, na které se agresivní děti soustředily

Tabulka č. 5 (výše uvedená) sice zahrnuje celkový počet agresivně jednajících dětí (655 chlapců a 267 dívek), ale lze předpokládat, že v této hodnotě jsou zahrnuty děti, které svoji agresi míří pouze na osobu, ale i ty, kteří se soustředí na nějaký objekt (ničení díla, nábytku apod.). U této otázky, zkoumající pouze *agresi proti jedinci*, pracuji s přesně zaznamenanými odpověďmi pedagogů. U chlapců je tato hodnota (po součtu všech preferovaných kategorií) 212, u dívek 179 jedinců směřujících agresi vůči osobě.

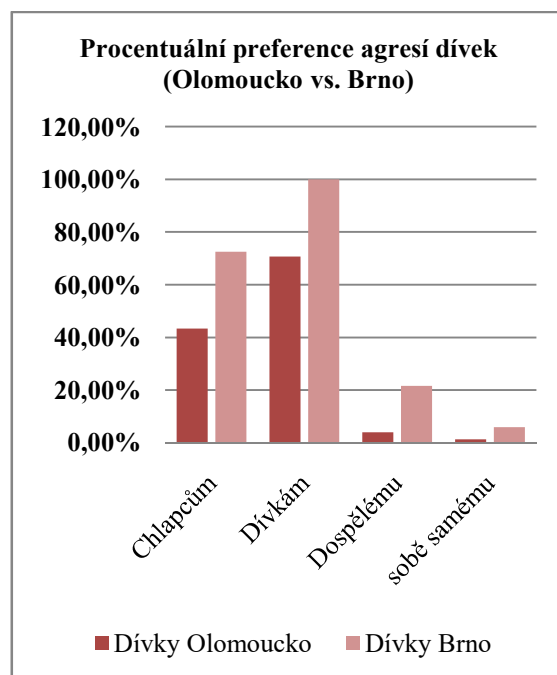
S určitostí lze ale říci, a data to i potvrzují, že chlapci na Olomoucku svoje rizikové chování obrací nejvíce vůči chlapcům (96,7 %) a dívky převážně vůči dívkám (70,7 %). Pravděpodobnost, že děti budou agresivní samy k sobě, je poměrně nízká, ale vyskytuje se. U děvčat tvoří 1,3 % a u chlapců je procentuální hodnota 2,7 %. *Nepřizpůsobivé jednání vůči dospělé osobě* je citelné spíše u chlapců, tvoří 10,7 %.

Taktéž v Brně lze sledovat nejvyšší procento *agrese chlapců zaměřené vůči chlapcům* (93,1 %) a *dívek proti dívkám* v celých 100 %. Výjimku netvoří ani dívky, které svou agresi směřují na chlapeckou skupinu, a to v 72,5 % případech sledovaných dětí. Také *chlapci vůči děvčatům* vykazují známky rizikového chování, a to v 63 % situacích.

V Brně, oproti Olomoucku, lze sledovat i zvýšené preference *nepřizpůsobivého jednání vůči dospělé osobě*, a to u dívek i chlapců. U dívek dokonce 21 %. Obě kategorie mají také větší *procento projevů vůči sobě samotným* než v Olomouci a okolí.

Graf č. 9: Srovnávací graf preference agrese

Graf č. 10: Srovnávací graf preference agrese

Srovnání preferencí agrese namířené proti konkrétnímu objektu s ohledem na lokalitu a pohlaví můžeme pozorovat v přehledných procentuálních grafech (č. 9 a 10).

2.2.5 Agresivní projevy chování dětí s ohledem na denní dobu

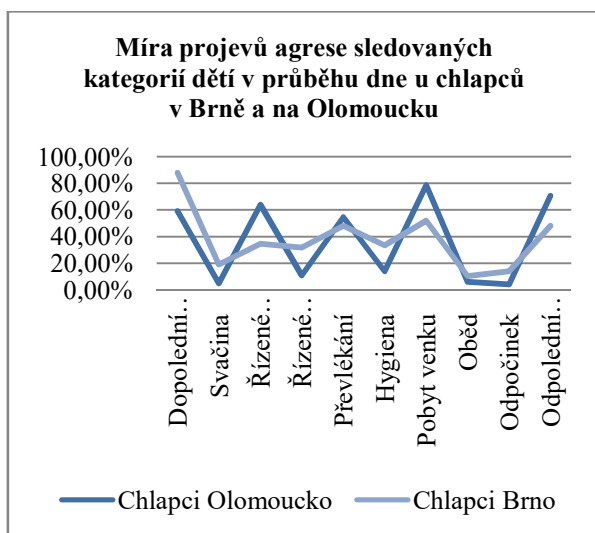
13. Zaznamenejte prosím u každého dítěte ve Vaší třídě vykazujícího od počátku loňského školního roku nepřizpůsobivé nebo agresivní chování, ve které denní době se tímto způsobem chová.

Snaha o porovnání četnosti agresivních projevů s ohledem na denní dobu mezi jednotlivými kategoriemi směřovala k nutnosti stanovení porovnávacích koeficientů, která zohledňují počty dětí ve sledovaných kategoriích. Zaznamenané hodnoty pedagogů byly vyděleny počtem odpovědí a vynásobeny 100.

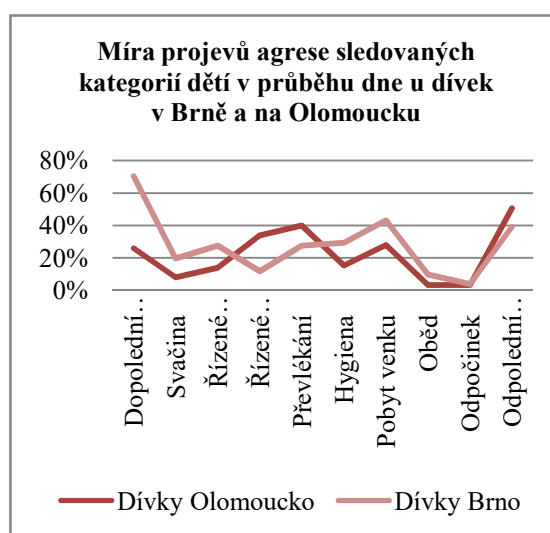
Kategorie	Denní doba, kdy jedinec většinou inklinuje k agresivnímu jednání									
	Dopolední volná neřízená hra	Svačina	Řízené činnosti herní, hudební, tělovýchovné	Řízené činnosti tvořivé	Převlékání	Hygiena	Pobyt venku	Oběd	Odpočinek	Odpolední volná neřízená hra
Chlapci Olomoucko	59,3 %	4,7 %	64 %	10,7 %	54,7 %	14 %	78,7 %	6 %	4 %	70,7 %
Chlapci Brno	87,9 %	19,1 %	34,7 %	31,8 %	48 %	33,5 %	52 %	10,4 %	13,9 %	48 %
Dívky Olomoucko	26 %	8 %	14 %	34 %	40 %	15,3 %	28 %	3,3 %	3,3 %	50,7 %
Dívky Brno	70,4 %	19,6 %	27,5 %	11,8 %	27,5 %	29,4 %	43,1 %	9,8 %	3,9 %	39,2 %

Tabulka č. 8: Srovnávací tabulka agresivních projevů s ohledem na denní dobu (Olomoucko vs. Brno)

Z tabulky č. 8 je zřejmé, že denní doba, kdy jedinci inklinují k nepřizpůsobivému, nebo agresivnímu chování je různorodá. Procentuálně nejvýraznější dobou, kdy chlapci na Olomoucku většinou inklinují k agresivnímu jednání, je *pobyt venku*, následuje *odpolední volná neřízená hra*, *řízené herní, hudební a tělovýchovné činnosti* a *dopolední neřízená volná hra*. Dívky tendují k rizikovému chování nejvíce při *převlékání* a *odpolední volné neřízené hře*, stejně jako hoši.

Graf č. 11: Srovnávací graf (Olomoucko vs. Brno)

Graf č. 12: Srovnávací graf (Olomoucko vs. Brno)

Ukazuje se, že obě kategorie jedinců mají nejnižší tendenci k rizikovému chování v době *odpočinku a oběda*.

Děti v Brně jsou děti nejvíce agresivně aktivní v *dopolední volné neřízené hře*. U chlapců lze jako rizikovou předvídat také dobu *pobytu venku, převlékání a odpolední volná neřízená aktivita*. U dívek je to doba *pobytu venku a odpolední volná neřízená hra*. Stejně jako na Olomoucku, nejnižší procento nežádoucích projevů vykazují děvčata v době *odpočinku*.

2.2.6 Nepřízpůsobivé projevy chování s ohledem na pohlaví dětí

14. Zaznamenejte prosím u každého dítěte vykazujícího od počátku loňského školního roku 2019/ 2020 ve Vaší třídě nepřizpůsobivé nebo agresivní chování k jakým konkrétním projevům agrese inklinuje.

Tato otázka (č. 14) v dotazníku byla zaměřena na zkušenosti pedagogických pracovníků s inklinací obou kategorií dětí ke konkrétním projevům agrese. Hodnoty zaznamenané graficky jasně ukazují na zvýšenou tendenci dívek spíše k agresi verbální, jako jsou např. *hádky, slovní potyčky a pomluvy*. Co se fyzické agrese týká, děvčata tendují ve vyšší míře ke *škrábání, tahání za vlasy nebo oděv a žduchání*. Ostatní projevy rizikového nebo nepřizpůsobivého chování děvčat se jeví oproti chlapcům spíše průměrnou záležitostí.

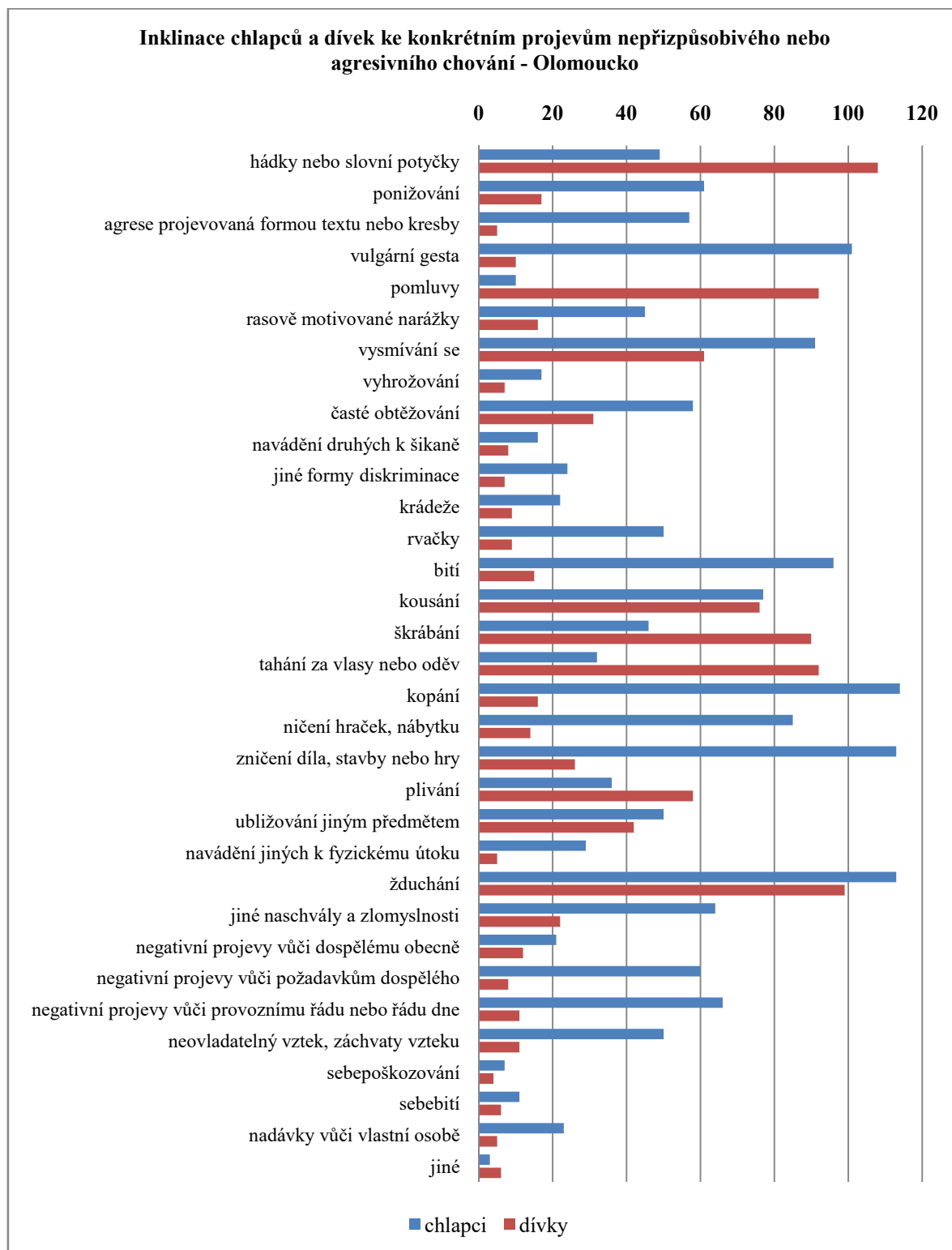
U chlapců můžeme sledovat mnohem širší paletu agresivních projevů než u dívek. Populace hochů vykazuje míru náklonnosti spíše k agresi fyzické, namířené proti jedinci či objektu, nežli k verbálním projevům, které u nich ovšem nejsou také ničím neobvyklým a ojedinělým. Například *vysmívání se a ponižování* jsou podle šetření u chlapců poměrně častou záležitostí. Do výčtu nejintenzivnějších projevů chlapecké skupiny můžeme zařadit *vulgární gesta, bití, kopání, ničení hraček, nábytku, zničení díla, stavby nebo hry a žduchání*.

Naopak co do četnosti některých druhů jednání, pozorujeme snížené procento projevů zaměřených proti vlastní osobě, tj. *sebepoškozování, sebití, nadávky vůči vlastní osobě*, a to ve stejné míře u chlapců i u dívek.

Z výsledků šetření inklinace ke konkrétním projevům v Brně je patrné, že i tam děti mají velký podíl na agresi spíše verbálního charakteru, *slovní potyčky a hádky, pomluvy, vysmívání se* a to bez ohledu na zkoumané kategorie. Oproti Olomoucku dívky preferují mnohem nápadněji prvek *bití a ničení díla, stavby nebo hry*. Co se týká *negativních projevů vůči požadavkům dospělého a provoznímu řádu dne*, vykazují taktéž zvýšenou

tendenci. Oblast okrajových preferencí, stejně jako na Olomoucku, sledujeme u agresí zaměřených proti vlastní osobě, tj. *sebebití, sebepoškození a nadávky vůči vlastní osobě*.

Z širšího hlediska je evidentní, že k nepřizpůsobivému či agresivnímu chování tendují chlapci bez ohledu na zkoumanou lokalitu.

Graf č. 13: Inklinace dětí k jednotlivým projevům agrese s ohledem na pohlaví

2.2.7 Strategie řešení sledovaných druhů chování

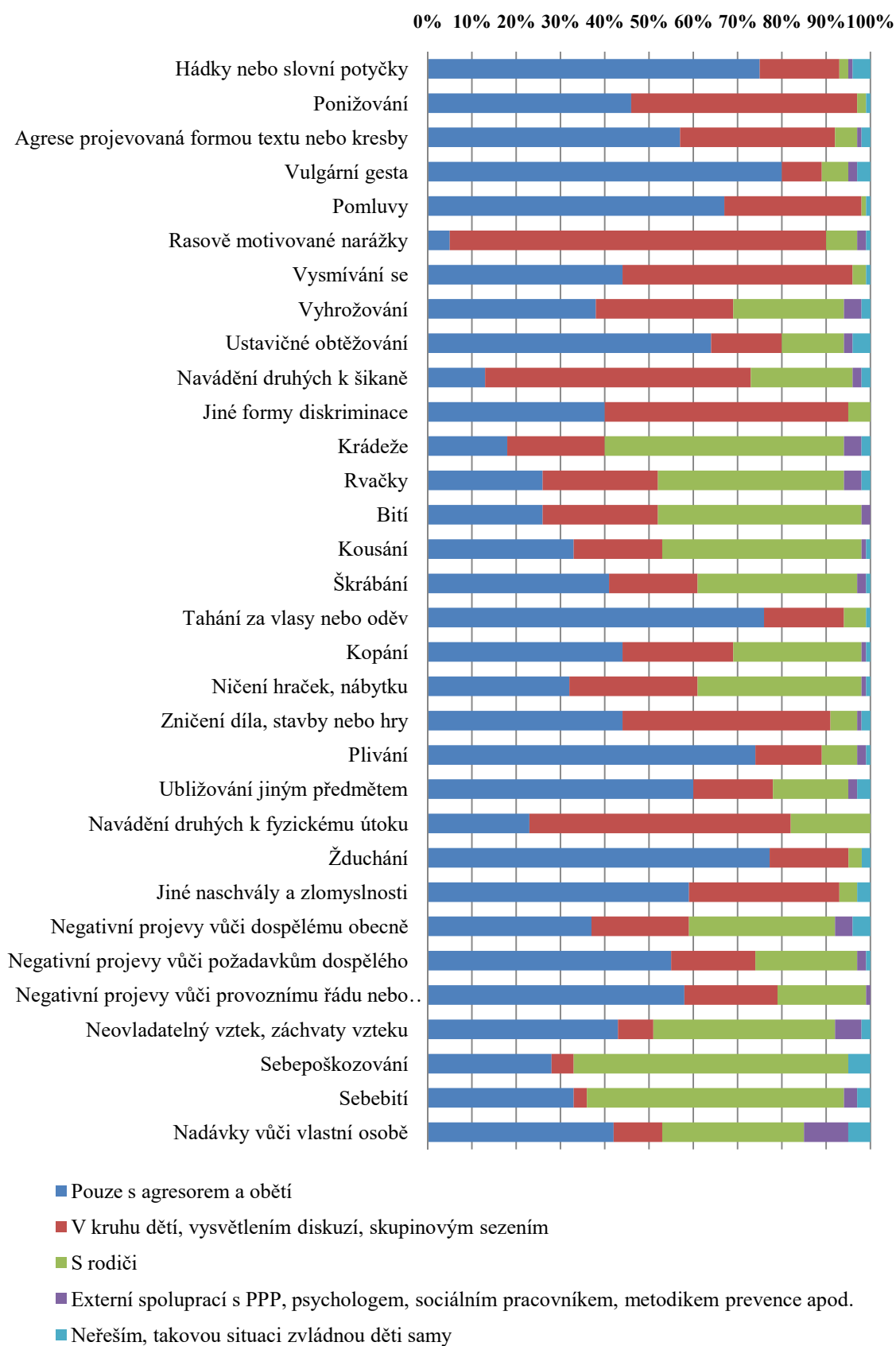
15. *Prosím zhodnoňte a zaznamenejte do tabulky, jakým způsobem jste nejčastěji řešili konkrétní projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese u dětí ve Vaší třídě jako celku.*

Záměrem patnácté otázky v dotazníku bylo zmapování strategie řešení sledovaných druhů chování pedagogickými pracovníky ve zkoumaných třídách mateřských škol. Pedagogové zhodnotili každou ze situací zvlášť a zaznamenali, jakým způsobem oni sami tuto situaci ve své třídě řeší. Výběr možností nebyl omezen na jednu odpověď. Pokud například zaznamenali, že problém řešili s dítětem, není vyloučeno, že jej současně řešili i s rodiči nebo v kruhu dětí.

Z tabulky (viz příloha) i grafu č. 14 je zřejmé, že veškeré problematické situace vyvolané nepřizpůsobivými dětmi řeší učitelé ihned a přímo s agresory samotnými. Takovým způsobem řeší nejvíce *hádky nebo slovní potyčky (75 %)*, *vulgární gesta (80%)*, *tahání za vlasy nebo oděv (76 %)*, *plivání (74 %)*, *žduchání (78 %)*. V kruhu dětí řeší pedagogové zejména *rasově motivované narážky (85 %)*, *navádění k šikaně a fyzickému útoku*. S rodiči nepřizpůsobivě jednajících dětí se řeší v největší míře *krádeže, rvačky, bití, kousání, záchvaty vzteku a agrese zaměřená na vlastní osobu (sebebití, sebepoškozování a nadávky vůči vlastní osobě)*. Spolupráce s externími pracovníky se sice v tabulce s daty objevuje, ale není zastoupena ve vyšším měřítku tak, jako ostatní varianty řešení.

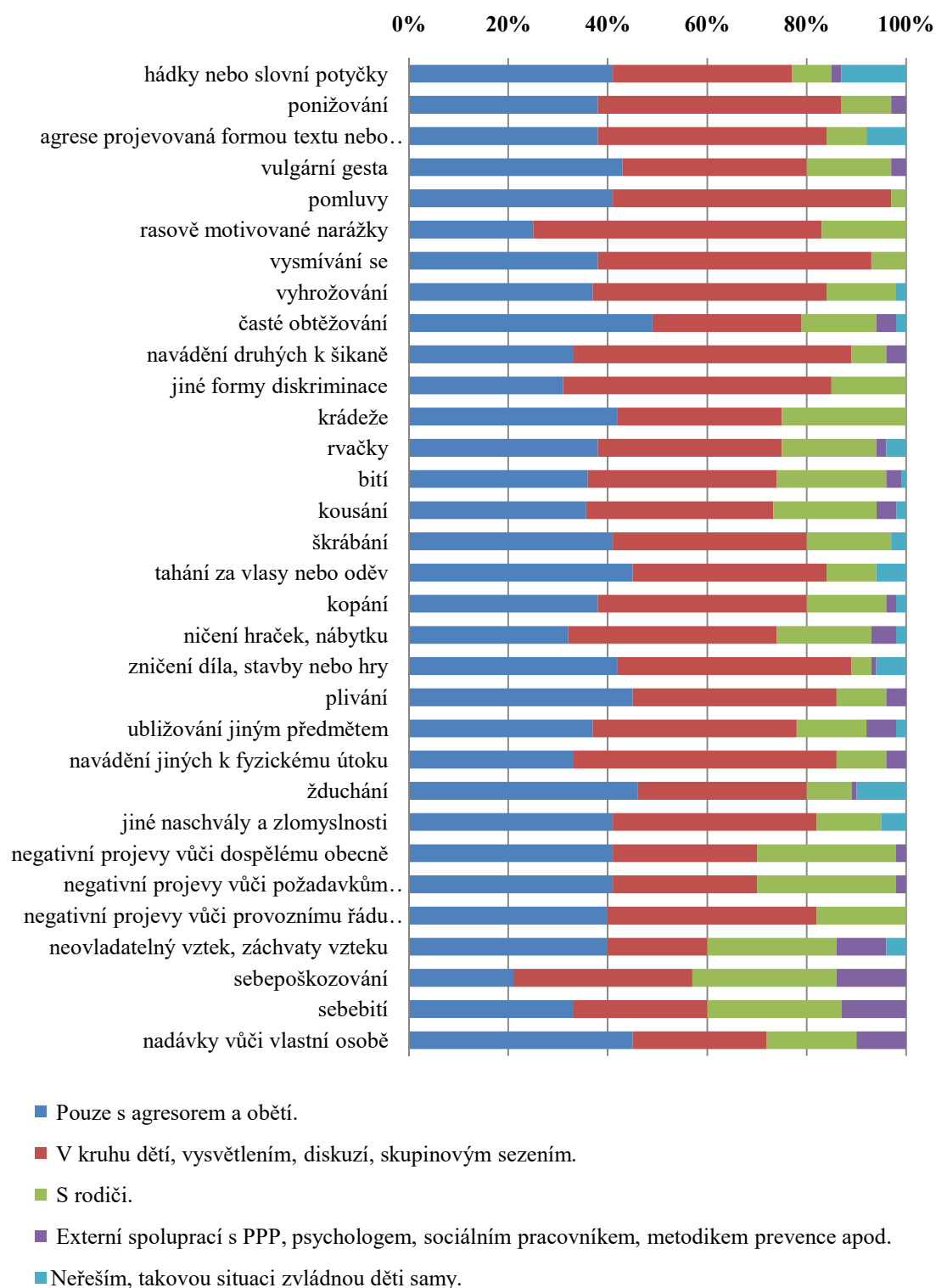
Někteří z učitelů dokonce zaznamenali, že danou situaci neřešili vůbec a domnívají se, že takovou situaci děti zvládnou samy. Jedná se o *hádky nebo slovní potyčky, vulgární gesta, ustavičné obtěžování a ubližování jiným předmětem*.

S Strategie řešení sledovaných druhů chování pedagogy - Olomoucko

Graf č. 14: Strategie řešení pedagogů na Olomoucku

Srategie řešení sledovaných druhů chování pedagogy - Brno

Graf č. 15: Strategie řešení pedagogů v Brně

Graf č. 15 mapuje řešení konkrétních projevů nepřizpůsobivého chování nebo agrese ve městě Brně. I zde je evidentní, že veškeré problematické situace vyvolané agresivitou dětí učitelé řeší ihned a na místě *s dětmi samotnými*. Nezastupitelné místo v grafu tvoří i debata v komunitním kruhu všech dětí (*pomluvy, rasově motivované narážky, ponižování a vysmívání se*). Co naopak pedagogové v Brně řeší minimálně nebo vůbec jsou *hádky* nebo *slovní potyčky* mezi dětmi a *žduchání. Krádeže, rvačky, bití, sebebití, sebepoškozování, negativní projevy vůči dospělému či jeho požadavkům* řeší ve velké míře také s rodinnými příslušníky.

2.2.8 Alternativy řešení konkrétních situací

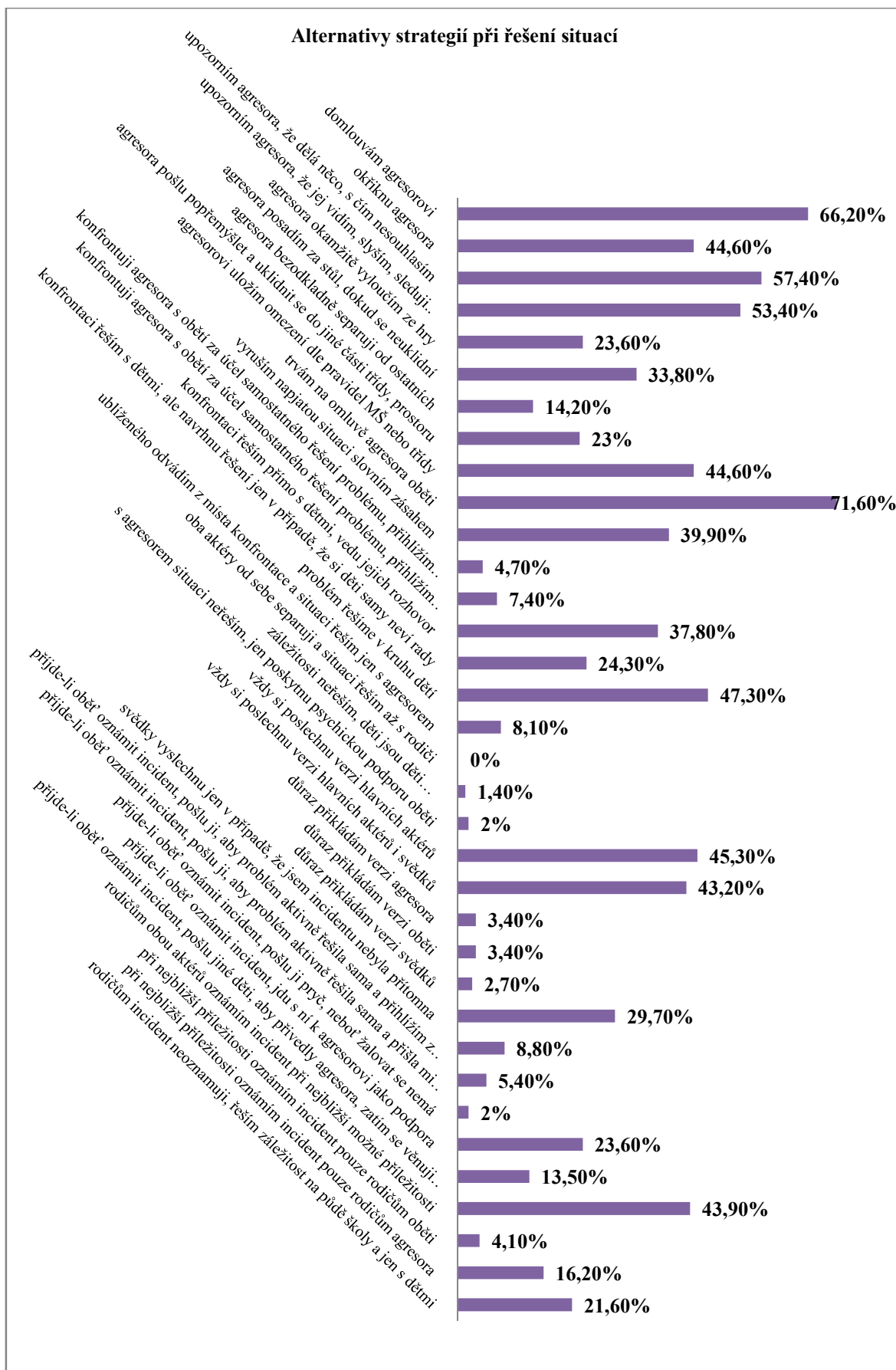
16. *Zhodnoťte a uveďte prosím, jakým způsobem jste nejčastěji konkrétní situace řešili.*

Otázkou č. 16 jsem zjišťovala konkrétní strategie při řešení vzniklé situace, kterou vyvolají děti s agresivním či nepřizpůsobivým chováním ve třídě. Respondenti měli možnost zaznamenat své jednání a postupy, které se jim při řešení rizikových situací osvědčují nebo které běžně používají. Nejběžněji používané strategie jsou: *Okřiknutí agresora (44,6 %), domlouvání agresorovi (66,2 %), trvání na omluvě agresora oběti (71,6 %), upozornění agresora na to, že dělá něco, s čím nesouhlasím (57,4 %), upozornění agresora na to, že jej vidím, slyším, sleduji (53,4 %), řešení problému v kruhu dětí (47,3 %).*

Naopak mezi strategie, které učitelé při řešení těchto situací nepoužívají často, řadíme tyto odpovědi: *konfrontuji agresora s obětí za účel samostatného řešení problému, přihlížím zdálky, nezapojuji se, (4,7 %), s agresorem situaci neřeším, jen poskytnu psychickou podporu oběti (2 %), důraz přikládám verzi agresora (3,4 %), důraz přikládám verzi oběti (3,4 %), důraz přikládám verzi svědků (2,7 %).*

Nulovou číselnou (procentuální) hodnotu můžeme registrovat u odpovědi: *oba aktéry od sebe separuji a situaci řeším až s rodiči (0 %)*. Z toho je možné soudit, že tuto variantu strategie učitelé nepoužívají vůbec nebo jen velice zřídka.

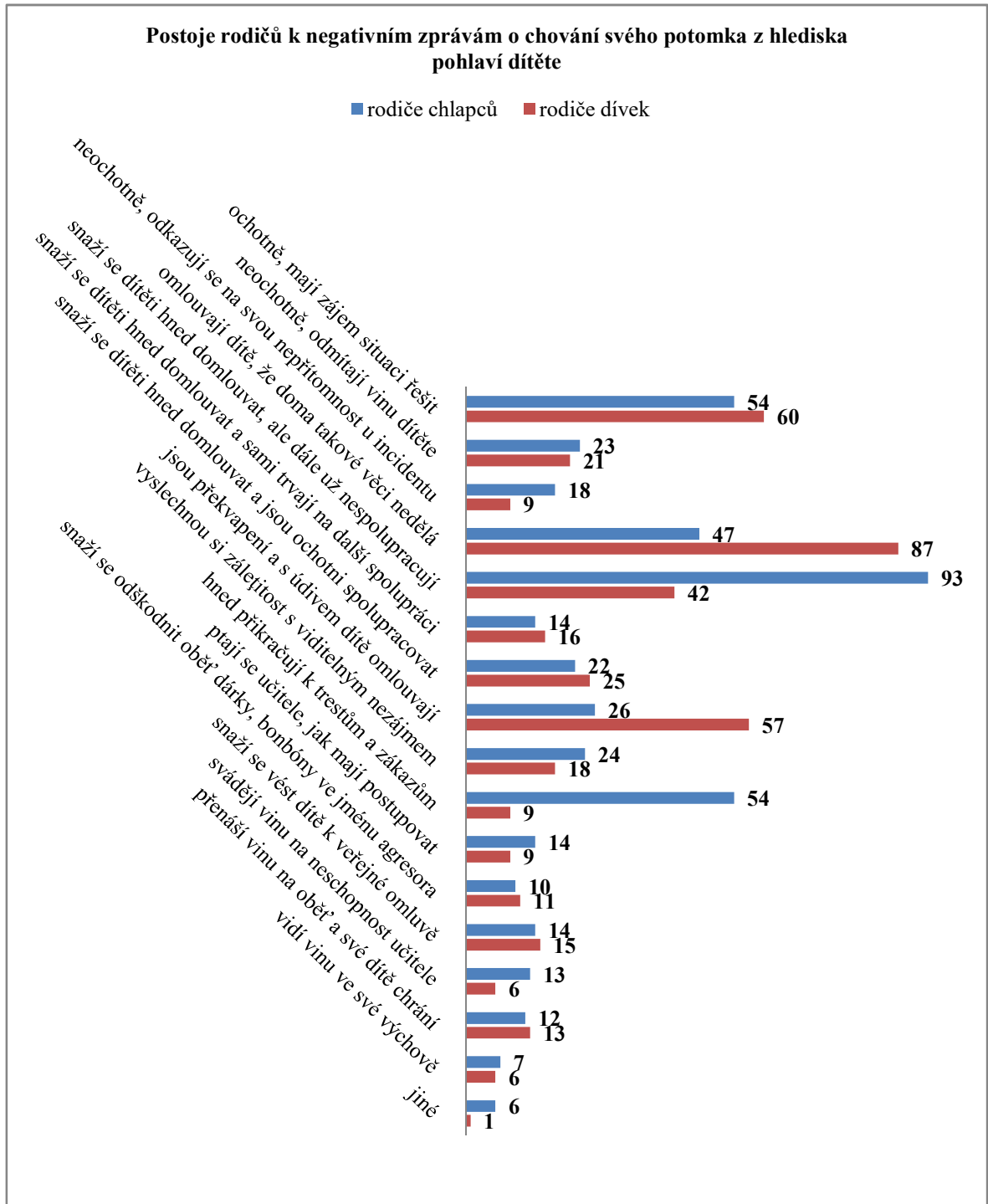
2 % pedagogů zkoumaných škol odpovědělo, že *pokud přijde oběť incident oznámit, pošle ji pryč, neboť žalovat se nemá* a 1,4 % uvedlo, že, *záležitosti neřeší, děti jsou děti.*

Graf č. 16: Varianty řešení rizikových situací a jejich četnost

2.2.9 Reakce rodičů na oznámení o incidentu mezi dětmi

17. Pokud jste byli nuceni přistoupit k oznámení incidentu mezi dětmi rodičům nepřizpůsobivě nebo agresivně se projevujícího se dítěte, jakým způsobem tyto většinou reagovali na negativní zprávy o chování vlastního dítěte?

Graf č. 17: Postoj rodičů k negativním zprávám o svém dítěti s ohledem na pohlaví dětí

Tato otázka mapuje reakce rodičů na oznámení zprávy o negativním chování svého dítěte. Pedagogové měli možnost zaznamenat více variant odpovědí u obou kategorií.

Z grafu vyplývá, že výrazná většina rodičů dětí (na Olomoucku) negativní zprávu sice vyslechne, *dítěti se snaží hned domlouvat*, ale zpravidla *už dále nespolupracuje*. Rodiče chlapců mají tendenci *přikračovat k trestům a zákazům*, což *neplatí v kategorii dívek*. Tam je trend spíše opačný. Rodiče dívek ve většině případů své děti omlouvají, s argumentem, že *takové věci jejich dítě doma nedělá*, ale obvykle mají *zájem situaci ochotně řešit*. Nejméně rodičů připouští, že *vina ve výchově je na jejich straně*.

Taktéž rodiče dětí obou kategorií v Brně byli ve velké většině *ochotni situaci řešit se snahou dítěti hned domlouvat* (viz příloha). **V rámci lokalit můžeme tedy sledovat vyšší trend v oblasti spolupráce u brněnských rodičů obou monitorovaných skupin než na Olomoucku.**

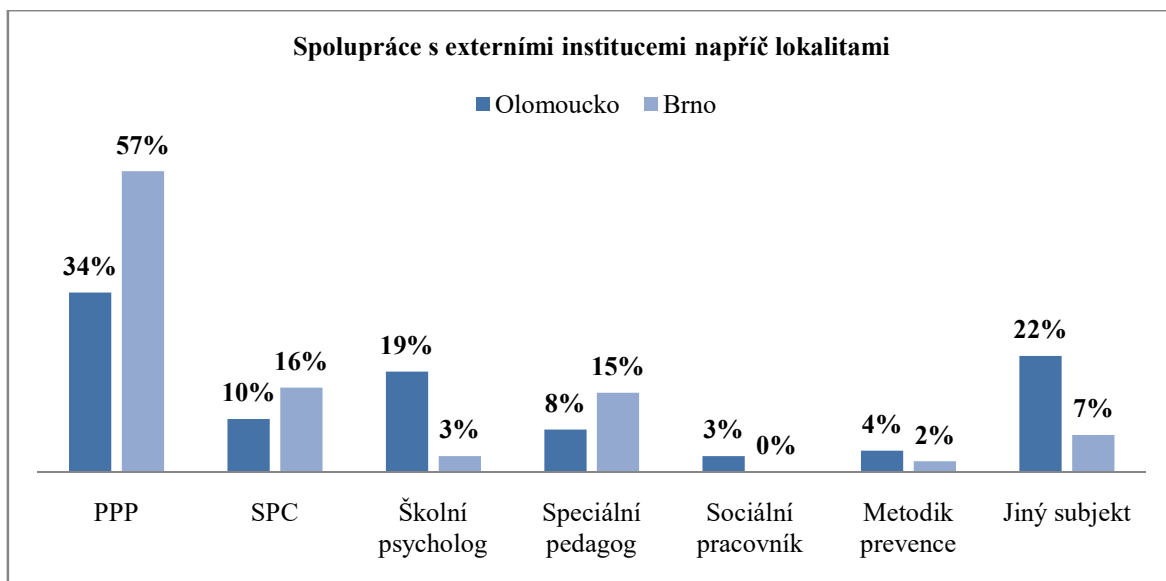
2.2.10 Zmapování spolupráce s externími institucemi

18. *Spolupracuje Vaše mateřská škola jako celek při řešení závažnějších projevů nepřizpůsobivého nebo agresivního jednání dětí s některou externí institucí nebo odborníkem?*

otázka č. 18 - Spolupráce s institucemi				
	Olomoucko		Brno	
PPP	64	34 %	35	57 %
SPC	19	10 %	10	16 %
Školní psycholog	36	19 %	2	3 %
Speciální pedagog	15	8 %	9	15 %
Sociální pracovník	5	3 %	0	0 %
Metodik prevence	8	4 %	1	2 %
Jiný subjekt	42	22 %	4	7 %

Tabulka č. 9: Srovnávací tabulka spolupráce s institucemi (Olomoucko vs. Brno)

Pokud jsou pedagogové nuceni přistoupit k řešení rizikové situace s externí institucí, obrací se nejčastěji na *pedagogicko-psychologickou poradnou*, a to ve všech zkoumaných lokalitách. V Brně této služby využívá až 57 % dotazovaných institucí. Naopak nejméně preferovanými variantami spolupráce v Brně jsou služby *školního psychologa*, *metodika prevence* a vůbec nevyužitá zůstává spolupráce se *sociálním pracovníkem*. Pedagogové Olomoucka jsou kromě spolupráce s *PPP* nakloněni i *školním psychologům* nebo uvádějí, že se závažné problémy takového rázu, aby byly řešeny s externími institucemi, nevyskytují.

Graf č. 18: Porovnání spolupráce s externími institucemi v rámci dvou lokalit

2.2.11 Analýza nedostatečné či chybějící podpory v systému

19. Co Vám v systému chybí jako vhodná podpora při utváření strategií zvládnutí projevů nepřizpůsobivého chování nebo agrese u dětí?

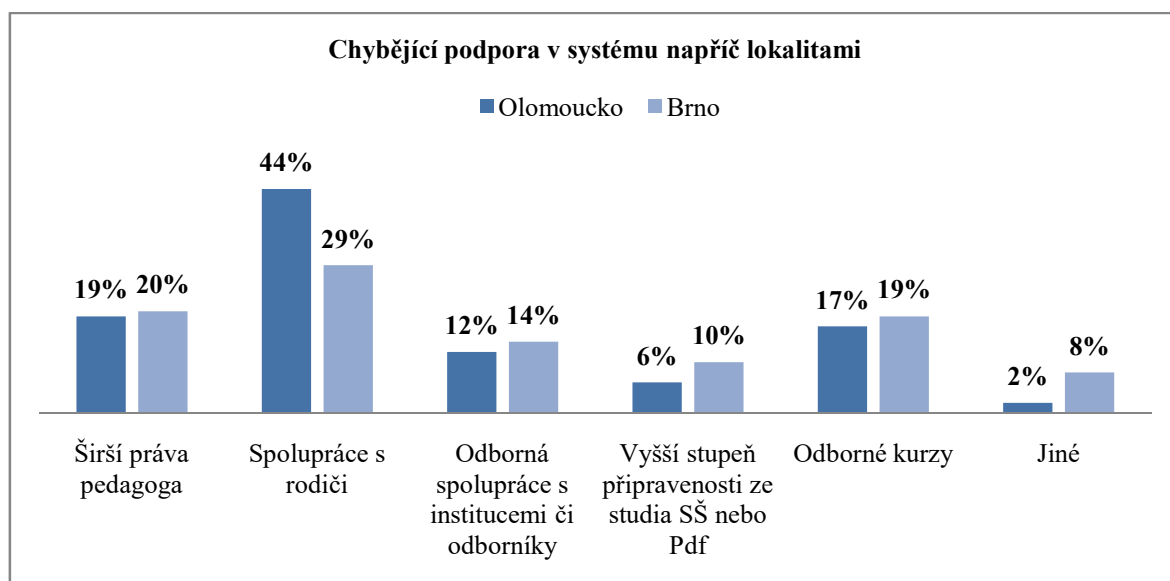
Chybějící podpora v systému				
	Olomoucko		Brno	
Širší práva pedagoga	56	19 %	18	20 %
Spolupráce s rodiči	129	44 %	26	29 %
Odborná spolupráce s institucemi či odborníky	34	12 %	12	14 %
Vyšší stupeň připravenosti ze studia SŠ nebo PdF	19	6 %	9	10 %
Odborné kurzy	50	17 %	17	19 %
Jiné	7	2 %	7	8 %

Tabulka č. 10: Chybějící podpora pedagogů na Olomoucku a v Brně

Otázka č. 19 dotazovala pedagogické pracovníky na podporu v systému při vytváření vhodných strategií zvládnutí situací s nepřizpůsobivým či agresivním jednáním dětí. Úkolem otázky bylo získat informace, co pedagogům při řešení chybí a v čem spatřují nedostatečnou podporu.

Procentuální tabulka chybějící podpory v systému poukazuje především na nízkou úroveň *spolupráce rodičů* se školou při jakémkoliv řešení problému s jejich dítětem (v Brně 29 %, na Olomoucku dokonce 44 %). Pedagogové zkoumaných mateřských škol

všech lokalit se shodují také na tom, že jim jako pedagogickým pracovníkům chybí *širší práva a odborné kurzy*.

Graf č. 19: Chybějící podpora v systému – srovnání Olomoucko vs. Brno

2.3 Diskuse výsledků a výzkumných otázek

Brno, sídlo Jihomoravského kraje, druhé největší město v České republice a největší město na Moravě. Olomouc, statutární univerzitní město, centrum Olomouckého kraje. Tato dvě geografická území a jejich obyvatelé, v užším pojetí pedagogové, předškolní děti a jejich činnost, se stali předmětem zájmu v oblasti monitorování nepřizpůsobivého a agresivního chování a následné komparace získaných výsledků. Hlavním výzkumným cílem této práce bylo zaznamenat zkušenosti pedagogických pracovníků, (působících v předškolních zařízeních) s nepřizpůsobivým chováním dětí v běžném režimu dne v mateřské škole.

Výzkumná část přehledně zkoncentrovala hodnoty získané elektronickým dotazníkem do srozumitelných tabulek a grafických křivek, z nichž jsme postupně získávali odpovědi na položené výzkumné otázky. Obecně lze říci, že děti v tomto věku již docela hojně inklinují k různým typům situací vyvolaných nepřizpůsobivým chováním. Škála těchto aktivit není nikterak omezená. Zároveň je nutno říci, že věk dětí, vykazujících rizikové situace, se podle názoru pedagogů rok od roku snižuje.

Z přehledných tabulek a grafů lze předně vyvodit závěry, vztahující se k genderovým rozdílům v chování a jednání obou zkoumaných kategorií dětí. Obecně lze konstatovat, že nápadnější sklony k agresivnímu jednání lze přisoudit především chlapčeské části

populace a to zejména ve formě *fyzické agrese*. Výsledky mého šetření a status většiny křivek prezentovaných grafů tento fakt potvrzují. Hoši, ve věku od 3 do 6, (7) let, bývají zjevně aktivnější, více soutěživí a lépe fyzicky vybaveni oproti stejně starým děvčatům a to bez ohledu na zkoumaný územní celek. V zásadě to mohou být faktory přispívající k převažujícímu mínění společnosti, že právě chlapci se obrací k agresivnějšímu jednání hojněji.

První výzkumná otázka zjišťovala, jak pedagogičtí respondenti řeší konkrétní situace spojené s agresivitou dětí. Následnou sumarizací získaných hodnot byly informace porovnány se zkušenostmi pedagogů v Brně.

VO1: Jaké zkušenosti s řešením agresivního chování mají učitelé v předškolních zařízeních s ohledem na velikost města, kde se mateřská škola nachází?

Na otázky zkušeností pedagogů s řešením agresivního chování se zaměřovaly otázky č. 15 a 16 v dotazníku. Při hledání strategií řešení nepřizpůsobivého nebo agresivního chování dětí, je třeba myslet na diferenci mezi „běžnými“ agresivními projevy dítěte, souvisejících například s vývojovými obdobími, a projevy rizikového chování. Z výzkumu vyplývá, že veškeré problematické situace vyvolané nepřizpůsobivými dětmi řeší učitelé ihned na místě a přímo s agresory samotnými. Nejpoužívanějšími strategiemi pedagogů při řešení jakékoliv problémové situace či konfliktu mezi dětmi je *domluva agresorovi a trvání na omluvě oběti*. Frekventovanou taktikou učitelů je *diskuze v komunitním kruhu*, kde se společnými silami snaží zúčastnění přijít na to, co bylo špatně a jak to příště udělat lépe. Jde také o porozumění ostatním. Častou strategií je *získávání informací o incidentu nejen od hlavních aktérů, ale i od svědků*.

Ze studie vyplývá, že velikost či geografická oblast, kde se mateřské školy nacházejí, nijak zásadně neovlivňuje přístup pedagogů k řešení rizikových situací. V reakcích učitelů byly zaznamenány pouze drobné nuance. Proto lze konstatovat, že zkušenosti a postoj pedagogů k řešení je totožný bez ohledu na sledovanou oblast.

VO2: Které formy agresivního jednání můžeme zaznamenat u dětí v předškolním věku nejčastěji a v které denní době?

U chlapců všech zkoumaných měst se nejčastějšími prokázaly projevy *fyzické agrese*, jako např. *bití, kopání, strkání se, házení s předměty či jejich ničení*. Ovšem i děvčata na

Brněnsku nezůstávají v tomto směru pozadu a preferují mnohem nápadněji prvek *bití a ničení díla, stavby nebo hry* než děvčata z Olomoucka. Dívky přesto vesměs tíhnou k agresi *verbálního charakteru, hádky, slovní potyčky, pomluvy*. Co se týká preference *nepřizpůsobivého jednání vůči dospělé osobě a provoznímu řádu dne*, vykazují v Brně oproti Olomoucku, zvýšenou náchylnost dívky i hoši. Veškeré ostatní projevy z výčtu rizikových aktivit se více či méně kopírují v obou zkoumaných lokalitách.

S agresivitou obrácenou proti sobě samému se můžeme setkat ponejvíce v období dospívání. Zajímavým a absolutně nečekaným bylo zjištění, že i v mateřské škole je možné se s formami autoagrese setkat. Nehovoříme sice ve velkých číslech, ale tento fakt nelze v žádném případě popírat ani zlehčovat. V Brně jsem zaznamenala dokonce ještě větší *procento projevů vůči sobě samotným* než v Olomouci a okolí u obou kategorií dětí.

Jako nejčastější situace, ve kterých dochází ke zvýšení agresivních projevů dětí, pedagogové označili přechodové činnosti (činnosti, které nemají výraznější strukturu) tj. přesuny ven, na oběd atd., a zejména volnou neřízenou hru, kdy děti nemají zadanou konkrétní činnost.

Je otázkou, zda by pomohlo větší působení pedagoga, který by mohl využít například usměrňovací aktivity nebo jiné koordinované činnosti, protože i volná hra je pro dítě velmi důležitá, rozvíjí jeho tvořivost, fantazii, a právě i při vzniklých sporech se může naučit, že konflikty k životu patří a jak je lze efektivně řešit.

VO3: Jakým způsobem nejčastěji reagují rodiče v Brně a na Olomoucku na sdělení o nepřizpůsobivém či agresivním chování vlastního dítěte?

Velmi důležitým prvkem při řešení agresivního nebo nepřizpůsobivého chování dítěte je spolupráce s rodiči. Ti se k vzniklé situaci mohou stavět rozdílně. Pozitivním zjištěním je fakt, že zákonní zástupci chlapců i dívek v obou zkoumaných oblastech ochotně informaci vyslechnou a *mají zájem situaci řešit*. Taková práce s dítětem je pak mnohonásobně efektivnější. Z hlediska kategorií je nutno podotknout, že rodiče dívek přistupují obecně k partnerství s mateřskou školou spíše kladně a spolupráce, byť i v nepříjemném duchu, se nebojí. V rámci lokalit můžeme sledovat vyšší trend v oblasti spolupráce u brněnských rodičů obou monitorovaných skupin než na Olomoucku. Bohužel se také stává, že přístup některých rodičů není příliš ideální. Určité zkušenosti s takovým typem rodičů uvedli v dotazníku všichni pedagogové. Rodiče mnohdy nevhodné *chování dítěte omlouvají*, ignorují ho, nebo přestože se *snaží dítěti domlouvat, již dále nespolupracují*. Rodiče chlapců mají

sklony přikračovat k trestům a zákazům, což neplatí v kategorii dívek. Tam je trend spíše opačný. Rodiče dívek ve většině případů své děti omlouvají (mnohem výrazněji na Olomoucku), s argumentem, že *takové věci jejich dítě doma nedělá*, přesto mají obvykle zájem situaci ochotně řešit. Nejméně rodičů připouští, že *vina ve výchově je na jejich straně*.

S rodiči nepřizpůsobivě jednajících dětí na Olomoucku se řeší v největší míře *krádeže, rvačky, bití, kousání, záchvaty vzteku* a agrese zaměřená na vlastní osobu (*sebebití, sebepoškození a nadávky vůči vlastní osobě*). Brněnští pedagogičtí pracovníci pak se zákonnými zástupci řeší zejména otázky *sebepoškození, sebebití a záchvaty vzteku*.

VO4: Co podle předškolních pedagogů v obou zkoumaných oblastech chybí v systému jako vhodná podpora při utváření strategií zvládnutí projevů nepřizpůsobivého chování?

Odpověď na výzkumný problém přinesly hodnoty z dotazníkové otázky č. 19. Předpoklad, že se do odpovědí pedagogů promítne nedostatek partnerství a neochota ze strany rodičů, se prokázala studií jako správný. Nejmarkantnější mezera podpory v systému ukazuje skutečně na nevelkou *spolupráci rodičů* se školou při jakémkoliv řešení nežádoucích situací s jejich dítětem (*v Brně 29 %, na Olomoucku dokonce 44 %*). Pedagogové zkoumaných mateřských škol všech monitorovaných obcí se shodují také na tom, že jim jako pedagogickým pracovníkům chybí *širší práva a odborné kurzy*.

2.4 Mezní hodnoty a rezervy výzkumu

V samotném šetření i při vyhodnocování dotazníků vykrytalizovalo několik limitů, které s sebou studie přinášela:

- O osobním předání k rukám ředitelů jsem uvažovala do okamžiku, kdy při pouhém rozhovoru a prezentaci předmětu mé bakalářské práce, vyšlo najevo, že formulář tematicky valnou většinu oslovených pedagogů spíše zastrašuje či odrazuje a ochota poskytovat choulostivé informace je minimální. V tomto bodě zřejmě hrála, mimo výše jmenované, významnou roli i obava z kontroly a intervence záznamů vedoucím pracovníkem. Získaná zkušenost mě přinutila k vytvoření výhradně elektronického pojetí dotazníku.
- Výzkumným nástrojem byla dotazníková metoda. Konkrétně elektronický anonymní dotazník adresovaný všem pedagogickým pracovníkům v předškolních

zařízeních (tj. ředitelům, učitelům, asistentům pedagoga). První verze formuláře po respondentech vyžadovala zveřejnění jejich e-mailové adresy. To se ale některým z pedagogů nelíbilo, protože uváděná data dle komentářů vnímají veskrze jako citlivá. Na základě této kritiky byl dotazník poupraven a část vyžadující kontakt odstraněna. Finální podoba formuláře se stala zcela anonymní.

- I přes veškerá opatření návratnost dotazníků příliš nevzrostla. Dotazník jsem prvně prezentovala v únoru 2020. Vzhledem k nízké početnosti navrácených formulářů jsem byla nucena prezentovat jej skupinám na síti ještě několikrát během roku. Data, která jsem od pedagogů nashromáždila, jsou výsledkem dlouhých deseti měsíců.
- Vedle výše uvedené neatraktivnosti tématu je zde další faktor, kterému přikládám velkou váhu v kontextu s neúspěchem. Situace ohledně Coronaviru ovlivnila celý svět natolik, že čas, nálada, elán a ochota lidí (v našem případě pedagogických respondentů) zabývat se, v danou chvíli, podružnými záležitostmi v podobě dotazníku, zcela zeslábla.
- Pravdou je i skutečnost, že vyplnění dotazníku vyžadovalo delší časovou dotaci, než byli mnozí pedagogové ochotni obětovat.
- Dotazník směřoval na rekapitulaci roku a sondu do dětské agresivity ve školním roce 2019/2020. Lze predikovat, že někteří z pedagogů tento fakt pominuli, a protože byl formulář v oběhu i v následujícím školním roce, je možné, že došlo ke konfliktu dvou časových období. Tato skutečnost myslím výsledky nijak zásadně nezkresluje.
- Tím, že byl formulář uveřejněn v různých skupinách mateřinek na sociální síti, se občas stalo, že přišly odpovědi z jiné lokality, než bylo potřebné. Tyto byly ze studie vyloučeny.
- Některé dotazy mohly působit zavádějícím dojmem. Pestrost respondentů mohla být příčinou rozmanitých interpretací jedné otázky.
- Formulář obsahoval přílišné množství překombinovaných variant, což mohlo také pedagogy odrazovat.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala problematikou agrese a násilí v raném dětském věku a v MŠ. Teoretické informace mi poskytly ucelený náhled do zvolené problematiky. Empirická část pak přinesla reálné informace (zkušenosti pedagogů).

Cílem mé práce bylo zmapování symptomů a míry agresivního chování, zkušenosti kantorů s nepřizpůsobivým jednáním a v neposlední řadě jejich schopnost na takové jednání reagovat. Srovnáním rozdílností či stejnorodostí v projevech dětí (s ohledem na pohlaví, denní dobu aj.) i v porovnání zkušeností s řešením problémových situací na Olomoucku a v Brně jsem dospěla k závěru, že děti vykazují agresi bez ohledu na místo i čas výskytu. Ani v Brně ani na Olomoucku nejsou děti zásadním způsobem lepší ani horší. Na základě šetření lze usoudit, že pedagogové preprimárních institucí mají s různými variacemi agrese dětí bohaté zkušenosti. Jsou nuceni se s řešením těchto situací potýkat denně, ale o problémech se bojí otevřeně hovořit. Téma je pro ně nepříliš atraktivní a informace citlivé.

Z hlediska společnosti si projevy agresivního chování zasluhují zvláštní pozornost, neboť agrese dokáže ohrozit lidské spoluzití i fungování sociálních systémů, dokonce i samotnou existenci lidstva (v případě konfliktů, ale i individuální nezodpovědnosti). Je třeba připomenout, že přehnaně agresivní chování má často kořeny v dětství. Slovní či fyzické útoky, které lidé zažívají v raném věku, si odreagovávají v dospělosti na svých dětech, slabších kamarádech nebo podřízených v práci. Vzniká začarovaný kruh spletených příčin a důsledků, v němž se postižený snaží splatit slabším příkoří, která sám v dětství utrpěl. Ve výjimečných případech je nadměrná agresivita přímo zakódována v mozku lidí a jejich nervovém systému.

Na závěr bych svou bakalářskou práci uzavřela citací Hany Vykopalové (2002, s. 12):

„Problematika agrese a násilí poutá stále více pozornost mnoha vědních disciplín. Intenzita a formy agresivního jednání mají vzrůstající tendenci a posouvají se poměrně rychle do nižších věkových kategorií. Proto se hledají příčiny a analyzují činitele podmiňující vznik tohoto násilného chování“.

Shrnutí

Bakalářská práce byla zaměřena na zkušenosti pedagogů s řešením agresivního chování dětí v podmínkách mateřské školy.

Hlavním cílem *teoretické části* bylo seznámit čtenáře s problematikou chování dětí v předškolních zařízeních. Naleznete zde základní pojmy týkající se agrese a agresivity v raném dětském věku, formy a druhy agrese, pravděpodobné příčiny vzniku a nejčastější vlivy působící na agresivní chování, a to z různých pohledů odborné literatury.

Empirická část se zabývá samotným šetřením a zmapováním zkušeností pedagogických pracovníků v předškolních zařízeních města Olomouce a jeho okolních obcích. Získaná data jsou porovnána se zkušenostmi pedagogických pracovníků v Brně.

Summary

This bachelor thesis was focused on teachers' experiences about the solution of aggressive children's behaviors in kindergartens.

The main aim of *the theoretical part* was to acquaint readers with the problem of children's behavior in preschool systems. The basic definition of terminology regarding an aggression and an aggressiveness in early childhood, a variety of forms and types of the aggression, possible causes and the most frequent influences causing aggressive behaviors are supplemented in this study from different perspectives of the literature.

The research part deals with inquiries and surveys of teachers' experiences in kindergartens in Olomouc and its outskirts. The data of the study are compared with the experiences of teachers in Brno.

Seznam použité literatury

ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004, 101 s. ISBN 80-7178-808-2.

BUCHTOVÁ Veronika. *Projevy agrese dětí v procesu adaptace na kolektiv mateřské školy*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2014. Vedoucí práce Tomáš Čech.

BUCHTOVÁ, V.; ČECH, T. Projevy agrese dětí v procesu adaptace na kolektiv dětí mateřské školy. In Červenka, K., Vojtová, V., Kachlík, P. a kol. *Faktory resilience v intervenci 3P jako koncept inkluzivních strategií v etopedii*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 185-208. ISBN 978-80-210-8131-4.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.

ČECH Tomáš. *Sociální patologie*. E-learningové texty. Nepublikováno, nedatováno.

ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999, 204 s. ISBN 80-902614-1-8.

DAŘÍLEK, Pavel. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 60 s. Studijní opora. ISBN 978-80-244-3758-3.

HILL, Grahame. *Moderní psychologie: hlavní oblasti současného studia lidské psychiky*. Praha: Portál, 2004, 283 s. ISBN 80-7178-641-1.

JANATA, Jaromír. *Agrese tolerance a intolerance*. Praha: Grada, 1999. 220 s. ISBN 80-7169-889-X.

JANIŠ Kamil st.; SKOPALOVÁ Jitka; JANIŠ Kamil ml., *Slovník vybraných pojmů k oblasti prevence rizikového chování*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2017.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367871-5.

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den: Život s deprivanty I*. Praha: Galén, 2001. 390 s. ISBN 80-7262-088-6.

- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-7367-383-3.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicentrum, 1989. ISBN 08-056-89.
- MICHALOVÁ, Zdeňka. *Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0182-3.
- PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2005, 226 s.. ISBN 80-7254-593-0.
- PORTMANNOVÁ R. *Jak zacházet s agresivitou: 150 her pro zvládnutí zlosti a agresivity*. Přeložil Miloš VOPLAKAL. Praha: Portál, 1996, 102 s. ISBN 8071780944.
- PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVINTOVÁ. *Přehled poruch psychického vývoje: psychická deprivace, neurotické obtíže v dětském věku, poruchy chování a syndrom hyperaktivity, psychologie jedinců s různými typy postižení*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5452-9.
- ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 8085931486.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: vývojová psychologie: přepracované vydání*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014, 390 s. ISBN 978-80-262-0772-6.
- ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha7: Grada, 2010, 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha: Portál, 2004, 164 s. ISBN 978-80-262-0603-3.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

PŘÍLOHA 1 – PRŮVODNÍ DOPIS

Vážení pedagogičtí pracovníci (ředitelé, ředitelky, učitelé a učitelky, asistentky a asistenti pedagoga) **mateřských škol v OLOMOUCI a jeho OKOLÍ,**

jmenuji se Pavla Macháčková a jsem studentkou třetího ročníku Univerzity Palackého obor Učitelství pro mateřské školy. Ráda bych Vás tímto dopisem požádala o vyplnění krátkého dotazníku k výzkumné části mé bakalářské práce na téma: ***Zkušenosti pedagogů s řešením agresivního chování dětí v podmínkách mateřské školy.***

Toto šetření bude prováděno pouze v mateřských školách v **OLOMOUCI a v jeho blízkém OKOLÍ** a to za **LOŇSKÝ ŠKOLNÍ ROK** (tj. 2019/ 2020). Získané zkušenosti v podobě dat z dotazníku budou graficky zpracovány, vyhodnoceny a následně porovnány s daty, která byla posbírána již ve městě Brně (a jeho okolí) a taktéž zahrnuta do výzkumu.

Objekty mého pozorování jsou děti (chlapci a dívky předškolního věku) navštěvující předškolní zařízení, u kterých se projevuje rizikové chování nebo agrese (tj. mnoho konkrétních činností nebo jednání, a to – hádky a slovní potyčky, ponižování, pomluvy, mírná vulgární gesta a označení, vyhrožování, vysmívání se, krádeže, přetahování se o věci, bití druhého, kopání, kousání, ničení děl nebo staveb a her, negativismus aj.) a to i krátkodobého charakteru.

Pokud je toto ve vašich silách, prosím o rozeslání a vyplnění dotazníku všemi pedagogickými pracovníky (ředitelky, učitelky, asistenty pedagoga, speciální pedagogy, školní psychology apod.) ve vaší mateřské škole, kteří se podílejí na výchovně vzdělávacím procesu, jelikož každý z Vás může s řešením situace a s dětmi i jejich rodiči mít jiné zkušenosti.

Dotazník je anonymní a nezabere Vám mnoho času.

Odkaz na dotazník najdete [zde](#).

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdH0zWuSAjIG9eGUvLoz3CaQ8EEGLKqbVFI9iUcnGEpXrXm_w/viewform?vc=0&c=0&w=1&flr=0

Předem moc děkuji za ochotu a Váš čas. S pozdravem, Pavla Macháčková.

PŘÍLOHA 2 – dotazník

Dotazník k bakalářské práci na téma: Zkušenosti pedagogů s řešením agresivního chování dětí v podmínkách mateřské školy

Vážení pedagogičtí pracovníci (paní ředitelky, učitelky, vážení páni učitelé, asistentky a asistenti pedagoga) mateřských škol města OLOMOUCE a JEHO OKOLÍ, jsem studentkou třetího ročníku Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci obor Učitelství pro mateřské školy. V rámci své bakalářské práce bych Vás chtěla požádat o vyplnění krátkého dotazníku na téma agresivity u dětí předškolního věku. Dotazy se týkají vašich zkušeností výhradně z LOŇSKÉHO ŠKOLNÍHO ROKU 2019/ 2020. Dotazník neshromažďuje žádná citlivá data, je anonymní a slouží pouze k vypracování bakalářské práce. Děkuji mnohokrát za Váš čas a ochotu.

1. Prosím uveďte lokalizaci Vaší mateřské školy.

- obec do 10 000 obyvatel
- obec nad 10 000 obyvatel

2. Jsem...

- ředitelka
- ředitel
- učitelka
- učitel
- asistentka pedagoga
- asistent pedagoga
-

3. Kolik tříd otevřela Vaše mateřská škola v tomto školním roce (2019/2020)?

- 1
- 2
- 3
- 4 a více
-

4. Kolik dětí bylo ve školním roce (2019/2020) celkově zapsáno ve Vaší mateřské škole?

Vaše odpověď

5. Kolik pedagogů se ve Vaší třídě společně s vámi podílelo na výchově a vzdělávání žáků?

	1	2	3	4	5 a více
učitelů	☐	☐	☐	☐	☐
asistentů pedagoga	☐	☐	☐	☐	☐

6. Kolik dětí bylo v loňském školním roce 2019/ 2020 zapsáno celkem ve Vaší třídě?

Vaše odpověď

7. Nyní prosím zhodnoťte třídu jako celek a uveďte přibližný počet dětí, jež v období od počátku loňského školního roku 2019/ 2020, třeba i krátkodobě, vykazovaly projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese.

Vaše odpověď

8. Nyní prosím uveďte přibližný počet agresivně jednajících chlapců, jež v období od počátku loňského školního roku 2019/ 2020, třeba i krátkodobě, vykazovali projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese.

Vaše odpověď

9. Nyní prosím uveďte přibližný počet agresivně jednajících dívek, jež v období od počátku školního roku 2019/ 2020, třeba i krátkodobě, vykazovaly projevy nepřizpůsobivého chování.

Vaše odpověď

10. Prosím zhodnoťte a uveďte, jak často jste od počátku školního roku 2019/ 2020 řešili ve Vaší třídě situace spojené s rizikovým chováním.

	vůbec	výjimečně nebo občas	1-2x týdně	3x-4x týdně	pravidelně
chlapci	☐	☐	☐	☐	☐
dívky	☐	☐	☐	☐	☐

11. Prosím zhodnoťte a uveďte, jak přibližně často jste od počátku loňského školního roku 2019/ 2020 řešili ve Vaší třídě následující situace.

	vůbec	výjimečně nebo občas	1-2x týdně	3x-4x týdně	pravidelně
hádky nebo slovní potyčky	☐	☐	☐	☐	☐
ponižování	☐	☐	☐	☐	☐
agrese projevovaná formou textu nebo kresby	☐	☐	☐	☐	☐
vulgární gesta	☐	☐	☐	☐	☐
pomluvy	☐	☐	☐	☐	☐
rasově motivované narážky	☐	☐	☐	☐	☐
vysmívání se	☐	☐	☐	☐	☐
vyhrožování	☐	☐	☐	☐	☐
ustavičné obtěžování	☐	☐	☐	☐	☐
navádění druhých k šikaně	☐	☐	☐	☐	☐
jiné formy diskriminace	☐	☐	☐	☐	☐
krádeže	☐	☐	☐	☐	☐
rvačky	☐	☐	☐	☐	☐
bití	☐	☐	☐	☐	☐
kousání	☐	☐	☐	☐	☐

škrábání	☐	☐	☐	☐	☐
tahání za vlasy nebo oděv	☐	☐	☐	☐	☐
kopání	☐	☐	☐	☐	☐
ničení hraček, nábytku	☐	☐	☐	☐	☐
zničení díla, stavby nebo hry	☐	☐	☐	☐	☐
plivání	☐	☐	☐	☐	☐
ublížování jiným předmětem	☐	☐	☐	☐	☐
navádění druhých k fyzickému útoku	☐	☐	☐	☐	☐
žduchání	☐	☐	☐	☐	☐
jiné naschvály a zlomyslnosti	☐	☐	☐	☐	☐
negativní projevy vůči dospělému obecně	☐	☐	☐	☐	☐
negativní projevy vůči požadavkům dospělého	☐	☐	☐	☐	☐
negativní projevy vůči provoznímu řádu nebo řádu dne	☐	☐	☐	☐	☐
neovladatelný vztek, záchvaty vzteku	☐	☐	☐	☐	☐
sebepoškozování	☐	☐	☐	☐	☐
sebebití	☐	☐	☐	☐	☐

nadávky vůči
vlastní osobě

12. Nyní se prosím zaměřte zvláště na každé dítě ve Vaší třídě vykazující od počátku loňského školního roku 2019/ 2020, byť i krátkodobě, nepřizpůsobivé nebo agresivní chování a zaznamenejte údaje o objektech jeho počínání. Zde je možné uvést více možností.

	agrese vůči chlapcům	agrese vůči dívkám	agrese vůči dospělému	agrese vůči sobě samému
chlapci	☐	☐	☐	☐
dívky	☐	☐	☐	☐

13. Zznamenejte prosím u každého dítěte ve Vaší třídě vykazujícího od počátku loňského školního roku 2019/ 2020 nepřizpůsobivé nebo agresivní chování, ve které denní době se tímto způsobem chová. Zde je možné uvést více možností.

	chlapci	dívky
dopolední volná hra	☐	☐
svačina	☐	☐
řízené činnosti pohybové	☐	☐
řízené činnosti tvořivé	☐	☐
převlékání	☐	☐
hygiena	☐	☐
pobyt venku	☐	☐
oběd	☐	☐
odpočinek	☐	☐
odpolední volná hra	☐	☐

14. Zaznamenejte prosím u každého dítěte vykazujícího od počátku loňského školního roku 2019/ 2020 ve Vaší třídě nepřizpůsobivé nebo agresivní chování, k jakým konkrétním projevům agrese inklinuje. Zde je možné uvést více možností.

	chlapci	dívky
hádky nebo slovní potyčky	☐	☐
ponižování	☐	☐
agrese projevovaná formou textu či kresby	☐	☐
vulgární gesta	☐	☐
pomluvy	☐	☐
rasově motivované narážky	☐	☐
vysmívání se	☐	☐
vyhrožování	☐	☐
časté obtěžování	☐	☐
navádění druhých k šikaně	☐	☐
jiné formy diskriminace	☐	☐
krádeže	☐	☐
rvačky	☐	☐
bití	☐	☐
kousání	☐	☐
škrábání	☐	☐

tahání za vlasy nebo oděv	☐	☐
kopání	☐	☐
ničení hraček, nábytku	☐	☐
ničení díla, stavby nebo hry	☐	☐
plivání	☐	☐
ubližování jiným předmětem	☐	☐
navádění druhých k fyzickému útoku	☐	☐
žduchání	☐	☐
jiné naschvály a zlomyslnosti	☐	☐
negativní projevy vůči dospělému obecně	☐	☐
negativní projevy vůči požadavkům dospělého	☐	☐
negativní projevy vůči provoznímu řádu nebo řádu dne	☐	☐
neovladatelný vztek, záchvaty vzteku	☐	☐
sebepoškozování	☐	☐
sebebití	☐	☐
nadávky vůči vlastní osobě	☐	☐
jiné	☐	☐

15. Prosím zhodnoťte a zaznamenejte do tabulky, jakým způsobem jste nejčastěji řešili konkrétní projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese u dětí ve Vaší třídě jako celku.

	situace většinou řeším: pouze s agresorem a obětí	situace většinou řeším: v kruhu dětí, vysvětlením, diskuzí, skupinovým sezením	situace většinou řeším: s rodiči	situace většinou řeším: externí spoluprací s PPP, psychologem, sociálním pracovníkem, metodikem prevence, a pod.	situace většinou řeším: neřeším, takovou situaci zvládnou děti samy
hádky nebo slovní potyčky	☐	☐	☐	☐	☐
ponižování	☐	☐	☐	☐	☐
agrese projevovaná formou textu nebo kresby	☐	☐	☐	☐	☐
vulgární gesta	☐	☐	☐	☐	☐
pomluvy	☐	☐	☐	☐	☐
rasově motivované nářázky	☐	☐	☐	☐	☐
vysmívání se	☐	☐	☐	☐	☐
vyhrožování	☐	☐	☐	☐	☐
ustavičné obtěžování	☐	☐	☐	☐	☐
navádění druhých k šikaně	☐	☐	☐	☐	☐
jiné formy diskriminace	☐	☐	☐	☐	☐

krádeže	☐	☐	☐	☐	☐
rvačky	☐	☐	☐	☐	☐
bití	☐	☐	☐	☐	☐
kousání	☐	☐	☐	☐	☐
škrábání	☐	☐	☐	☐	☐
tahání za vlasy nebo oděv	☐	☐	☐	☐	☐
kopání	☐	☐	☐	☐	☐
ničení hraček, nábytku	☐	☐	☐	☐	☐
zničení díla, stavby nebo hry	☐	☐	☐	☐	☐
plivání	☐	☐	☐	☐	☐
ubližování jiným předmětem	☐	☐	☐	☐	☐
navádění druhých k fyzickému útoku	☐	☐	☐	☐	☐
žduchání	☐	☐	☐	☐	☐
jiné naschvály a zlomyslnosti	☐	☐	☐	☐	☐
negativní projevy vůči dospělému obecně	☐	☐	☐	☐	☐
negativní projevy vůči požadavkům dospělého	☐	☐	☐	☐	☐
negativní projevy vůči provoznímu řádu	☐	☐	☐	☐	☐

neovladatelný vzteky, záchvaty vzteku	☐	☐	☐	☐	☐
sebepoškozování	☐	☐	☐	☐	☐
sebebití	☐	☐	☐	☐	☐
nadávky vůči vlastní osobě	☐	☐	☐	☐	☐

16. Následující tabulka Vám nabízí jednotlivé projevy nepřizpůsobivého chování nebo agrese a současně alternativy jejich řešení. Zhodnoťte a uveďte, jakým způsobem jste nejčastěji dané situace řešili. Zde je možné uvést více možností.

- domlouvám agresorovi
- okřiknu agresora
- upozorním agresora, že dělá něco, s čím nesouhlasím
- upozorním agresora, že jej vidím, slyším, sleduji,...
- agresora okamžitě vyloučím ze hry
- agresora posadím za stůl, dokud se neuklidní
- agresora bezodkladně separuji od ostatních
- agresora pošlu popřemýšlet a uklidnit se do jiné části třídy, prostoru
- agresorovi uložím omezení dle pravidel MŠ nebo třídy
- trvám na omluvě agresora oběti
- vyruším napjatou situaci slovním zásahem
- konfrontuji agresora s obětí za účelem samostatného řešení problému, přihlížím z dálky, nezapojuji se
- konfrontuji agresora s obětí za účelem samostatného řešení problému, přihlížím zblízka, nezapojuji se
- konfrontaci řeším přímo s dětmi, vedu jejich rozhovor
- konfrontaci řeším s dětmi, ale navrhnou řešení jen v případě, že si děti samy neví rady
- problém řešíme v kruhu dětí
- ublíženého odvádím z místa konfrontace a situaci řeším jen s agresorem
- oba aktéry od sebe separuji a situaci řeším až s rodiči
- záležitosti neřeším, děti jsou děti...
- s agresorem situaci neřeším, jen poskytnu psychickou podporu oběti
- vždy si poslechnu verzi obou aktérů
- vždy si poslechnu verzi hlavních aktérů i svědků
- důraz příkládám verzi agresora
- důraz příkládám verzi oběti

- důraz přikládám verzi svědků
- svědky vyslechnu jen v případě, že jsem incidentu nebyla přítomna
- přijde-li oběť oznámit incident, pošlu ji, aby problém aktivně řešila sama a přihlížím z povzdálí
- přijde-li oběť oznámit incident, pošlu ji, aby problém aktivně řešila sama a přišla mi říct, jak dopadla
- přijde-li oběť oznámit incident, pošlu ji pryč, neboť žalovat se nemá
- přijde-li oběť oznámit incident, jdu s ní k agresorovi jako podpora
- přijde-li oběť oznámit incident, pošlu jiné děti, aby přivedli agresora, zatím se věnuji oběti
- rodičům obou aktérů oznámím incident při nejbližší možné příležitosti
- při nejbližší příležitosti oznámím incident pouze rodičům oběti
- při nejbližší příležitosti oznámím incident pouze rodičům agresora
- rodičům incident neoznamuji, řeším záležitost na půdě školy a jen s dětmi

17. Pokud jste byli nuceni přistoupit k oznámení incidentu mezi dětmi rodičům nepřizpůsobivě nebo agresivně se projevujícího dítěte, jakým způsobem tito většinou reagovali na negativní zprávy o chování vlastního dítěte? Zde je možné uvést více možností.

	rodiče chlapců	rodiče dívek
ochotně, mají zájem situaci řešit	☐	☐
neochotně, odmítají vinu dítěte	☐	☐
neochotně, odkazují se na svou nepřítomnost u incidentu	☐	☐
omlouvají dítě, že doma takové věci nedělá	☐	☐
snaží se dítěti hned domlouvat, ale dál už nespolupracují	☐	☐
snaží se dítěti hned domlouvat a sami trvají na další spolupráci	☐	☐
snaží se dítěti hned domlouvat a jsou ochotni spolupracovat	☐	☐
jsou překvapeni a s údivem dítě omlouvají	☐	☐
vyslechnou si záležitost s viditelným nezájmem	☐	☐
hned přikračují k trestům a zákazům	☐	☐
ptají se učitele, jak mají postupovat	☐	☐
snaží se odškodnit oběť dárky, bonbony ve jménu agresora	☐	☐
snaží se vést dítě k veřejné	☐	☐

omluvě

svádí vinu na neschopnost
učitele

přenáší vinu na oběť a své
dítě chrání

vidí vinu ve své výchově

jiné

18. Spolupracuje Vaše mateřská škola jako celek při řešení závažnějších projevů nepřizpůsobivého nebo agresivního jednání dětí s některou externí institucí nebo odborníkem? Zde je možné uvést více možností.

PPP

SPC

školní psycholog

speciální pedagog

sociální pracovník

metodik prevence

jiný subjekt

Jiné:

19. Co vám v systému chybí jako vhodná podpora při utváření strategií zvládnání projevů nepřizpůsobivého chování nebo agrese u dětí? Zde je možné uvést více možností.

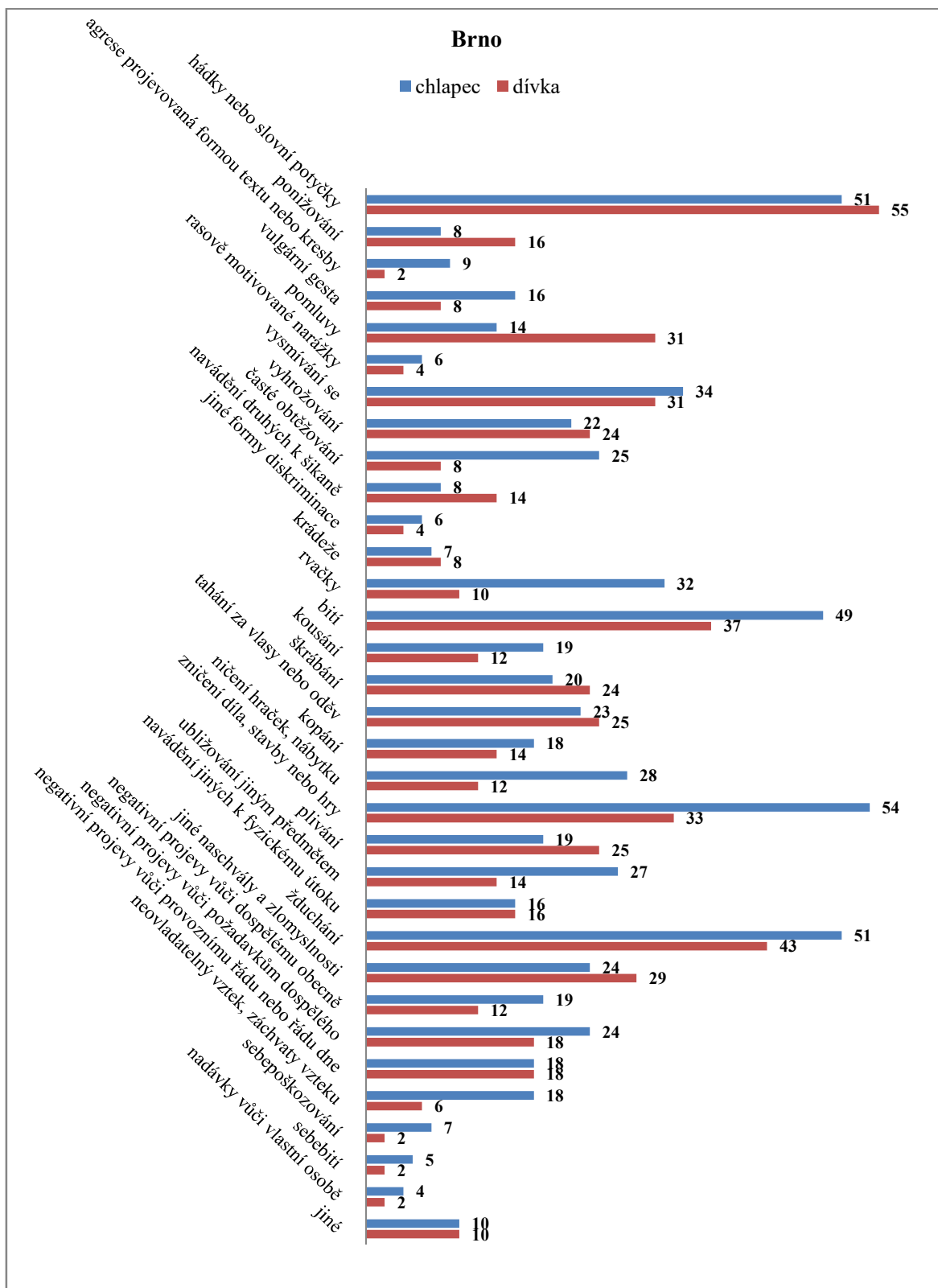
- širší práva pedagoga
- spolupráce s rodiči
- odborná spolupráce s institucemi či odborníky
- vyšší stupeň připravenosti ze studia SŠ či PdF
- odborné kurzy
- jiné

PŘÍLOHA 3 – tabulky a grafy

Srovnávací tabulka k otázce č. 11

Míra výskytu jednotlivých projevů agrese - Olomoucko					
	vůbec	výjimečně	1 - 2x týdně	3x - 4x týdně	pravidelně
Hádky nebo slovní potyčky	6	19	19	62	43
Ponižování	55	77	14	2	1
Agrese projevovaná formou textu nebo kresby	93	45	5	3	0
Vulgární gesta	32	84	19	11	3
Pomluvy	33	26	17	60	11
Rasově motivované nářky	82	55	5	3	1
Vysmívání se	16	88	28	9	8
Vyhrožování	107	19	5	5	7
Ustavičné obtěžování	46	56	30	9	4
Navádění druhých k šikaně	97	23	8	5	1
Jiné formy diskriminace	76	45	4	4	0
Krádeže	110	26	1	1	1
Rvačky	76	52	7	6	5
Bití	35	70	32	9	7
Kousání	25	67	45	10	2
Škrábání	23	53	56	15	3
Tahání za vlasy nebo oděv	21	51	56	11	5
Kopání	17	81	28	10	5
Ničení hraček, nábytku	32	84	18	7	4
Zničení díla, stavy nebo hry	11	77	37	17	6
Plivání	52	76	10	3	0
Ubližování jiným předmětem	29	72	25	4	2
Navádění druhých k fyzickému útoku	79	42	5	5	3
Ždouchání	7	42	63	18	15
Jiné naschvály a zlomyslnosti	26	42	29	26	8
Negativní projevy vůči dospělému obecně	94	22	9	6	2
Negativní projevy vůči požadavkům dospělého	57	63	12	10	5
Negativní projevy vůči provoznímu řádu nebo řádu dne	56	71	6	7	4
Neovladatelný vztek, záchvaty vzteku	61	55	12	9	8
Sebepožkozování	111	12	0	1	0
Sebebití	108	19	1	2	1

Inklinace chlapců a dívek ke konkrétním projevům nepřizpůsobivého nebo agresivního chování
otázce č. 14 – Brno

Strategie zvládání situací – Olomoucko – procentuální tabulka k otázce č. 15

Situace většinou řeším:	Pouze s agresorem a obětí.	V kruhu dětí, vysvětlením, diskuzí, skupinovým sezením.	S rodiči.	Externí spolupráci s PPP, psychologem, sociálním pracovníkem, metodikem prevence anod	Nereším, takovou situaci zvládnou děti samy.
hádky nebo slovní potyčky	75%	18%	2%	1%	4%
ponižování	46%	51%	2%	0%	1%
agrese projevovaná formou textu nebo kresby	57%	35%	5%	1%	2%
vulgární gesta	80%	9%	6%	2%	3%
pomluvy	67%	31%	1%	0%	1%
rasově motivované nářázky	5%	85%	7%	2%	1%
vysmívání se	44%	52%	3%	0%	1%
vyhrožování	38%	31%	25%	4%	2%
časté obtěžování	64%	16%	14%	2%	4%
navádění druhých k šikaně	13%	60%	23%	2%	2%
jiné formy diskriminace	40%	55%	5%	0%	0%
krádeže	18%	22%	54%	4%	2%
rvačky	26%	26%	42%	4%	2%
bití	26%	26%	46%	2%	0%
kousání	33%	20%	45%	1%	1%
škrábání	41%	20%	36%	2%	1%
tahání za vlasy nebo oděv	76%	18%	5%	0%	1%
kopání	44%	25%	29%	1%	1%
ničení hraček, nábytku	32%	29%	37%	1%	1%
zničení díla, stavby nebo hry	44%	47%	6%	1%	2%
plivání	74%	15%	8%	2%	1%
ubližování jiným předmětem	60%	18%	17%	2%	3%
navádění jiných k fyzickému útoku	23%	59%	18%	0%	0%
ždouchání	78%	18%	3%	0%	2%
jiné naschvály a zlomyslnosti	59%	34%	4%	0%	3%
negativní projevy vůči dospělému obecně	37%	22%	33%	4%	4%
negativní projevy vůči požadavkům dospělého	55%	19%	23%	2%	1%
negativní projevy vůči provoznímu řádu nebo řádu dne	58%	21%	20%	1%	0%
neovladatelný vztek, záchvaty vzteku	43%	8%	41%	6%	2%
sebeпоškozování	28%	5%	62%	0%	5%
sebebití	33%	3%	58%	3%	3%
nadávký vůči vlastní osobě	42%	11%	32%	10%	5%

Strategie zvládání situací - Brno - procentuální tabulka k otázce č. 15

Situace většinou řeším:	Pouze s agresorem a oběť.	V kruhu dětí, vysvětlením, diskuzí, skupinovým sezením.	S rodiči.	Externí spoluprací s PPP, psychologem, sociálním pracovníkem, metodikem prevence apod.	Neřeším, takovou situaci zvládnou děti samy.
hádky nebo slovní potyčky	41%	36%	8%	2%	13%
ponižování	38%	49%	10%	3%	0%
agrese projevovaná formou textu nebo kresby	38%	46%	8%	0%	8%
vulgární gesta	43%	37%	17%	3%	0%
pomluvy	41%	56%	3%	0%	0%
rasově motivované nářázky	25%	58%	17%	0%	0%
vysmívání se	38%	55%	7%	0%	0%
vyhrožování	37%	47%	14%	0%	2%
časté obtěžování	49%	30%	15%	4%	2%
navádění druhých k šikaně	33%	56%	7%	4%	0%
jiné formy diskriminace	31%	54%	15%	0%	0%
krádeže	42%	33%	25%	0%	0%
rvačky	38%	37%	19%	2%	4%
bití	36%	38%	22%	3%	1%
kousání	36%	38%	21%	4%	2%
škrábání	41%	39%	17%	0%	3%
tahání za vlasy nebo oděv	45%	39%	10%	0%	6%
kopání	38%	42%	16%	2%	2%
ničení hraček, nábytku	32%	42%	19%	5%	2%
zničení díla, stavby nebo hry	42%	47%	4%	1%	6%
plivání	45%	41%	10%	4%	0%
ubližování jiným předmětem	37%	41%	14%	6%	2%
navádění jiných k fyzickému útoku	33%	53%	10%	4%	0%
žduchání	46%	34%	9%	1%	10%
jiné naschvály a zlomyslnosti	41%	41%	13%	0%	5%
negativní projevy vůči dospělému obecně	41%	29%	28%	2%	0%
negativní projevy vůči požadavkům dospělého	41%	29%	28%	2%	0%
negativní projevy vůči provoznímu řádu nebo řádu dne	40%	42%	18%	0%	0%
neovladatelný vztek, záchvaty vzteku	40%	20%	26%	10%	4%
sebepoškozování	21%	36%	29%	14%	0%
sebebití	33%	27%	27%	13%	0%
nadávky vůči vlastní osobě	45%	27%	18%	10%	0%

Procentuální tabulka k otázce č. 16

Olomoucko		
Alternativy strategií		
domlouvám agresorovi	98	66,20%
okřiknu agresora	66	44,60%
upozorním agresora, že dělá něco, s čím nesouhlasím	85	57,40%
upozorním agresora, že jej vidím, slyším, sleduji..	79	53,40%
agresora okamžitě vyloučím ze hry	35	23,60%
agresora posadím za stůl, dokud se neuklidní	50	33,80%
agresora bezodkladně separuji od ostatních	21	14,20%
agresora pošlu popřemýšlet a uklidnit se do jiné části třídy, prostoru	34	23%
agresorovi uložím omezení dle pravidel MŠ nebo třídy	66	44,60%
trvám na omluvě agresora oběti	106	71,60%
vyruším napjatou situaci slovním zásahem	59	39,90%
konfrontuji agresora s obětí za účel samostatného řešení problému, přihlížím zdálky, nezapojuji se	7	4,70%
konfrontuji agresora s obětí za účel samostatného řešení problému, přihlížím zblízka, nezapojuji se	11	7,40%
konfrontaci řeším přímo s dětmi, vedu jejich rozhovor	56	37,80%
konfrontaci řeším s dětmi, ale navrhnou řešení jen v případě, že si děti samy neví rady	36	24,30%
problém řešíme v kruhu dětí	70	47,30%
ublíženého odvádím z místa konfrontace a situaci řeším jen s agresorem	12	8,10%
oba aktéry od sebe separuji a situaci řeším až s rodiči	0	0%
záležitosti neřeším, děti jsou děti...	2	1,40%
s agresorem situaci neřeším, jen poskytnu psychickou podporu oběti	3	2%
vždy si poslechnu verzi hlavních aktérů	67	45,30%
vždy si poslechnu verzi hlavních aktérů i svědků	64	43,20%
důraz přikládám verzi agresora	5	3,40%
důraz přikládám verzi oběti	5	3,40%
důraz přikládám verzi svědků	4	2,70%
svědky vyslechnu jen v případě, že jsem incidentu nebyla přítomna	44	29,70%
přijde-li oběť oznámit incident, pošlu ji, aby problém aktivně řešila sama, a přihlížím z povzdálí	13	8,80%
přijde-li oběť oznámit incident, pošlu ji, aby problém aktivně řešila sama a přišla mi říct, jak dopadla	8	5,40%
přijde-li oběť oznámit incident, pošlu ji pryč, neboť žalovat se nemá	3	2%
přijde-li oběť oznámit incident, jdu s ní k agresorovi jako podpora	35	23,60%
přijde-li oběť oznámit incident, pošlu jiné děti, aby přivedly agresora, zatím se věnuji oběti	20	13,50%
rodičům obou aktérů oznámím incident při nejbližší možné příležitosti	65	43,90%
při nejbližší příležitosti oznámím incident pouze rodičům oběti	6	4,10%
při nejbližší příležitosti oznámím incident pouze rodičům agresora	24	16,20%
rodičům incident neoznamuji, řeším záležitost na půdě školy a jen s dětmi	32	21,60%

Srovnávací koeficienty dat k otázce č. 17 – Brno

Reakce rodičů na oznámení o incidentu	rodiče chlapců	rodiče dívek
ochotně, mají zájem situaci řešit	38	39
neochotně, odmítají vinu dítěte	8	4
neochotně, odkazují se na svou nepřítomnost u incidentu	7	14
omlouvají dítě, že doma takové věci nedělá	18	18
snaží se dítěti hned domlouvat, ale dále už nespolupracují	14	16
snaží se dítěti hned domlouvat a sami trvají na další spolupráci	17	18
snaží se dítěti hned domlouvat a jsou ochotni spolupracovat	25	31
jsou překvapení a s údivem dítě omlouvají	7	14
vyslechnou si záležitost s viditelným nezájmem	10	4
hned přikračují k trestům a zákazům	8	10
ptají se učitele, jak mají postupovat	14	10
snaží se odškodnit oběť dárky, bonbóny ve jménu agresora	6	2
snaží se vést dítě k veřejné omluvě	9	4
svádějí vinu na neschopnost učitele	3	0
přenáší vinu na oběť a své dítě chrání	4	2
vidí vinu ve své výchově	1	2
jiné	6	0